

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2015/11-12 szám

Tartalom

Villám

- [Augusztus folyamán](#)
- [„Humanitárius katasztrófát előztünk meg”](#)

Emlékezet

- [Menekülés Egyiptomba](#)
- [Ballai László: A „menekültügy”](#)
- [Bevándorlók érkezése Magyarországra](#)
- [Magyarország és a lengyel menekültek](#)
- [Bálint György: Rend és szabadság](#)
- [1956 lapjairól](#)
- [Nándi Mihály: Guszev-ballada](#)

Déliab

- [Lukáts János: Potomság](#)
- [Ballai László: A fájdalom tornya](#)
- [József Attila: Amit szivedbe rejtasz](#)
- [József Attila: Bukj föl az árból](#)
- [József Attila: Szaggatlak, mint a fergeg](#)
- [Ady Endre: A menekülő Élet](#)
- [Ady Endre: A kuruc halála](#)
- [Petőfi Sándor: Ki gondolná, ki mondaná...](#)
- [Lev Nyikolájevics Tolsztoj: Feltámadás](#)
- [Krúdy Gyula: A betyárok országútján](#)
- [Ballai László: A pedagógusnap](#)
- [Nándi Mihály: Ahmed és Dzsálad](#)

Húrok

- [Ballai László: Leszek Mozdzer koncertje](#)

- [Nándi Mihály: Az „igazi cross over”](#)
-

Villám

Augusztus folyamán

Augusztus folyamán több Baranya-megyei településeken tiltakozó gyűléseket tartottak a lakosok. Nem az ideiglenes határzár, a Magyarországot az európai értékeket valló országok közül kirekesztő új vasfüggöny ellen tüntettek az emberek, hanem a községek határában létrehozandó ideiglenes menekülttáborok ellen. A magyar kormány sovíniszta, idegenellenes propagandája tehát meghozta a várt eredményt...

„Humanitárius katasztrófát előztünk meg”

„Humanitárius katasztrófát előztünk meg” – jelentette ki szeptember közepén a pap, aki most a humán erőforrás-miniszter Magyarországon. Azt elfelejtette hozzátenni, hogy a humanitárius katasztrófát éppen ők – Orbán miniszterelnök és stábja – idézték elő. A folyamat az „illegális bevándorlóknak” bélyegzett menekültek elleni gyűlöletkampánnyal kezdődött, a határzár kiépítésével folytatódott és a rendészeti szervek összeomlásával végződött, amelyek nemhogy Görögország határainak megvédésére bizonyultak képtelennek, de még arra is, hogy megakadályozzák gyalogos csoportok közlekedését a magyar autópályákon...

Emlékezet

Menekülés Egyiptomba

– *Máté Evangéliuma 2. részlet* –

„...ímé megjelenék az Úrnak angyala Józsefnek álomban, és monda: Kelj fel, vedd a gyermeket és annak anyját, és fuss Égyiptomba, és maradj ott, a míg én mondom néked; mert Heródes halálra fogja keresni a gyermeket.

Ő pedig fölkelvén, vevé a gyermeket és annak anyját éjjel, és Égyiptomba távozék.

És ott vala egész a Heródes haláláig, hogy beteljesedjék, a mit az Úr mondott a próféta által, a ki így szólt: Égyiptomból hívtam ki az én fiamat.

Ekkor Heródes látván, hogy a bölcsek megcsúfolták őt, szerfölött felháborodék, és kiküldvén, megölete Bethlehemben és annak egész környékén minden gyermeket, két esztendőstől és azon alól, az idő szerint, a melyet szorgalmasan tudakolt a bölcsektől.

Ekkor teljesedék be, a mit Jeremiás próféta mondott, a midőn így szólt: Szó hallatszott Rámában: Sírás-rívás és sok keserves jajgatás. Rákhel siratta az ő fiait és nem akart megvigasztaltatni, mert nincsenek.

Ballai László: A „menekültügy”

Menekültügy létezik. Egyidős azzal a történelmi pillanattal, amikor az egyik embercsoport a másikkal esett a területért, az erőforrásokért vagy pusztán az elsőbbségért, és aki a vesztesek közül életben maradt, annak családostul szednie kellett az irháját. A szervezett társadalmak azután e téren is igen hatékonyak bizonyultak, és nem csak egész népek kiirtására váltak képessé, amint azt a rómaiak a dákokkal tették, hanem óriási tömegek áttelepítésére, így Dacia tartomány teljes kiürítésére, amely manővert követően ott egyetlen latin vagy akár romanizált barbár sem maradt.

A középkortól az I. világháborúig Európában rengetegen kényszerültek otthonukról elmenekülni a népvándorlás viharai, a mongol invázió, az egyházi inkvizíció, az oszmán törökök előrenyomulása, a reformáció és az ellenreformáció, valamint a pusztító járványok, illetve az elszegényedés miatt, ám a menekültek fogadását csak a XIX. század második felében intézményesítették az Amerikai Egyesült Államokban, ahová az öreg kontinens kivaszítottjai leginkább igyekeztek.

Az I. és a II. világháború új népvándorlási hullámokat keltett, milliók kerestek menedéket és új hazát, a kérdés nemzetközi szintű összefogást és szabályozást sürgetett. Modern korunk civilizált országaiban a menekültügy a hazájukat háború vagy politikai üldöztetés miatt elhagyni kényszerülő személyek befogadását, ellátásuk megszervezését, majd lakhelyük biztosítását és az új környezetükbe való beilleszkedésük elősegítését jelenti.

Magyarországon azonban a „menekültügy” mindenekelőtt az ellenségkép ápolásának szinonimájává vált. A második Orbán-rezsim kezdettől fogva militáns hangütésű kommunikációval igyekszik igazolni demokráciaromboló munkáját. A korábbi „zűrzavar” helyett meg kellett teremteni a „rend államát”, hogy meglehessen védeni a magyarokat a „kommunisták”, a „bankárok”, a „multik”, az „Unió váll-lapos bürokratái” – legújabbán a „menekültek” ellen, akik tulajdonképpen nem is menekültek, hanem „illegális bevándorlók”.

A „menekültügy” Magyarországon az idegenellenes és kirekesztő kormánypolitika összegzése. Hiszen gondoljuk csak el, mely népre lehet asszociálni a „kommunistákról”, a „bankárokról” és a „multik-ról” és melyre a „váll-laposokról”? A propaganda tehát mindig az „idegenek” ellen irányult, mármint ki lehet idegenebb az „illegális bevándorlóknál”, akik már szinte nem is emberek, csak holmi bűnözők, és hogy effektíve is minél könnyebben priuszuk legyen, a poszt-kádári pártállam képviselői nem óckodtak még a törvénymódosítástól sem, amelyben a szélsőjobboldali képviselők lelkesen a segítségükre siettek.

A „menekültügy” Magyarországon a jelenlegi kormány szélsőjobboldali szavazóknak tett gesztusát jelenti.

A „menekültügy” Magyarországon a posztkommunista kormány azon manővere, amellyel munkaerő-politikájának kudarcát hivatott elfedni. „Össze kell fogni az illegális bevándorlók” ellen, hirdetik, mert különben nem lesz munka Magyarországon. Ne azzal foglalkozzanak az emberek, hogy a menekültek közül egyébként senki sem akar itt maradni, de főképp ne azzal, hogy a teljesen elhibázott gazdaságpolitika miatt soha nem látott mértékű állástalanság stabilizálódott hazánkban, amelyet olyan manőverekkel igyekeznek álcázni, hogy a háromszáz-ezer külföldön munkát vállalt, és a hasonló számú közmunkára kényszerített honfitársunkat is beleszámítják a foglalkoztatási statisztikába.

Kétségbeesett igyekezettel próbálják elterelni a figyelmet az állami földek magánkézbe – tehát a kormány embereinek kezébe – játszásáról, a hatalmas méretű adócsalásokról – amelyek felett egyenesen az adóhatóság bábáskodik –, Magyarország siralmas állapotáról, gyorsuló társadalmi és gazdasági leszakadásáról és főleg annak valódi politikai okairól, és mindarról, ami nem „menekültügy”, hanem a mi valóságos nemzeti tragédiánk.

Bevándorlók érkezése Magyarországra

Gondoljuk csak meg, mekkora jelentősége van nemzeti történelmünk szempontjából annak, hogy bevándoroltunk a Kárpát-medencébe! Ez az esemény, amely honfoglalás néven ismertes – ha elfogadjuk László Gyula kettős honfoglalás elméletét – már a VII. században elkezdődött és a IX. század végéig befejeződött.

A tatárjárás során a magyar lakosság fele elpusztult és újabb nagyarányú bevándorlási – azaz

migrációs – hullám vette kezdetét. Legfőképpen német, kisebb számban olasz flamand és zsidó iparosok, kézművesek és kereskedők érkeztek – akik meghonosították a városi kultúrát –, valamint nomád kunok és jászok, akik viszonylag hamar elmagyarosodtak. A románok a XII. század végén bukkantak fel Hunyad és Fogaras vidékén, majd – nem utolsó sorban az oszmán törökök balkáni előrenyomulása következtében – a XV. századtól kezdve tömegesen vándoroltak be Erdélybe. Kezdetben a hegyekben pásztorkodtak, ám a tizenöt éves háborúban elpusztított magyarság helyére nagy ütemben nyomultak be Erdély sík vidékeire is, ahol számarányuk a falusi lakosság körében már a XVII. században elérte a 70 %-ot.

A románokhoz hasonlóan a törökök balkáni háborúi következtében vándoroltak be hazánkba a XV. századtól kezdve egyre növekvő számban a cigányok és a szerbek is, utóbbiak közül nem keveset maga Kinizsi Pál telepített le.

A törökök százötven éves dűlásának következtében a magyarság lélekszáma megint a felére csökkent. A XVIII. századi migrációs hullámmal nagyszámú német telepes érkezett az ország elpusztított, elnéptelenedett területeire, elsősorban Svábföldről, így azután a magyarországi németeket „sváboknak” kereszteltük el. Ezidőt a szerbek és a bunyevácok betelepültek a Duna mentére, a sokácok, a katolikus bosnyákok és horvátok a Dunántúlra, a románok Erdélyből az Alföld keleti részére, Bánátba és a Partiumra, a szlovákok pedig Felvidékről Békés megye területére. Kiseb számban érkeztek örmények és görögök is, akik jelentős szerepet játszottak a kereskedelem megélénkítésében.

A XIX. században a román fejedelemségek területéről jelentős számú cigány vándorolt be Magyarországra. Az Oroszországban egyre erősödő antiszemitizmus és a tömeges pogromok elől menekülő zsidók közül is többszázezren letek otthont hazánkban.

Történelmünk tükre azt mutatja, hogy Magyarország általában – a Szent Istváni intelmet követve – türelemmel fogadta a bevándorlókat. Sajnos azonban a Habsburgok nemzetiségeinket ellenünk uszító politikája, így különösen az annak köszönhető XVIII-XIX. századi erdélyi magyarellenes román parasztfelkelések alapjaiban rendítették meg a nemzetiségeinkhez való viszonyunkat. A legújabb korra pedig a trianoni békeszerződés következtében létrejött szomszédos kisantant államokban fellángoló magyarellenesség erős nacionalizmust, a Horthy-kor „keresztény nemzeti” ideológusai pedig a zsidóság megbüntetését, majd egyenesen kiirtását követelő antiszemitizmust gerjesztettek hazánkban, amely az 1944-45-ös zsidó deportálásokban való lelkes hatóságai közreműködést tett lehetővé a társadalom döntő többségének teljes közönye mellett. Az „idegenek”, „bevándorlók” elleni negatív előítéletek pedig izzanak, mint parázs a hamu alatt, és felszításukra – úgy látszik – a legprimitívebb kormányzati propaganda is elegendő.

Magyarország és a lengyel menekültek

1939. augusztus 2-án Németország és a Szovjetunió megnevezési szerződést kötött egymással, amelynek titkos záradékában elviekben elhatározták egymástól érdekszféráikat, mégpedig Lengyelországban a Narev, a Visztula és a San folyó mentén. Arról is döntöttek, hogy egy független lengyel állam fenntartásának kérdését a további politikai fejlemények során fogják tisztázni, barátságos megegyezés útján.

1939. szept. 1-én Németország megtámadta Lengyelországot, majd szeptember 17-én a Szovjetunió is csatlakozott az ország elleni agresszióhoz. A paktum szellemében szeptember 28-án szovjet-német „barátsági és határegyezmény” született, amely egyfelől garantálta, hogy nem jöhet létre semmiféle lengyel állam, másfelől pedig Sztálin, hogy elkerülje a konfliktust a Lengyelország területi épségét szavatoló nyugati demokráciákkal, a szovjet befolyást a Curzon-vonalig – azaz a Bug folyóig – korlátozta, átengedve a németeknek Varsó és Lublin vajdaságokat.

Ezt követően több mint 120 ezer lengyel menekült érkezett Magyarországra, köztük 80-90 ezer katona, akik közül mintegy 40 ezren rögtön továbbutaztak Franciaországba, hogy csatlakozzanak a Władysław Sikorski tábornok által szervezett lengyel légióhoz, és felvegyék a harcot Hitlerrel nyugati szövetségeseik oldalán.

Legendás az évszázados lengyel-magyar barátság – nem utolsó sorban a lengyel katonáknak az 1848-49-es szabadságharcban játszott hősi szerepe okán –, ám ilyen tömegű bevándorló fogadása, elhelyezése és ellátása egyszerűen elképzelhetetlen lett volna a kormányzat egyetértése és hathatós intézkedései nélkül. A Teleki-kormány mindenképp előtt visszautasította Hitler kérését, hogy Lengyelországot délről, magyar területről is megtámadhassa, majd a lengyel migránsok előtt megnyitotta a határt.

A Franciaországban megalakult lengyel emigrációs kormány azonnal polgári és katonai hálózat kiépítésébe kezdett, amelyet megkönnyített Magyarország, Románia, Jugoszlávia és Olaszország Lengyelországgal szemben deklarált semlegessége. Sőt, az ütőképes lengyel hadsereg felállításához a franciák 1939 decembere és 1940 januárja között Litvániában, Magyarországon és Romániában illegális katonai bázisok kialakításába kezdhettek, amelyek a csapatok szervezett evakuációját segítették. Magyarországon a „W-set”, „Romek”, „Liszt” és „Pestka” fedőnevű táborok a háború végéig működhettek.

A magyarországi lengyel menekült szervezetek közvetítő szerepet játszottak az emigráns kormány és a hazai ellenállás között. 1939. november 13-án megalakult a Fegyveres Harci Szövetség elnevezésű földalatti hadsereg (ZWZ), a későbbi Honi Hadsereg, amelynek élére Kazimierz Sosnkowskit nevezte ki Sikorski miniszterelnök.

Esterházy János a csehszlovákiai Egyesült Magyar Párt elnöke segítette Sosnkowski tábornokot abban, hogy álruhában Ungvárra érkezhessen, majd 1939 őszén, Budapesten megbeszélést folytathasson Władysław Sikorski miniszterelnökkel. Miután Esterházy édesanyja és húga a családjával, valamint kiterjedt rokonsága Lengyelországban élt, a politikus jelentős szerepet vállalhatott a lengyel polgári és katonai menekültek magyarországi elszállásolásának és ellátásának megszervezésében. Mint a szlovák parlament tagja, mentelmi jogával élve autójában sok lengyelt vitt át a szlovák-magyar határon. Segítséget nyújtott abban, hogy a lengyel műkincsek egy részét a Magyar Nemzeti Múzeumba szállítsák megőrzésre, továbbá hogy minél több menekült banki megtakarítását áthelyezhessék a Magyar Hitelbankba. Végül minden követ megmozgatott azoknak a lengyel katonáknak az érdekében, akiket a szlovákok kiadtak a németeknek.

A lengyel emigráns kormány már 1939. szeptember 17-én megkezdte együttműködését a Teleki-kormánnyal a menekültek ügyében. Megbízottai többször jártak Budapesten. A megbeszélések eredményeként 1939. szeptember 22-én létrehozták a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottságot.

A Honvédelmi Minisztérium 1939. szeptember 22-i állásfoglalása lehetővé tette, hogy a lengyel katonai menekültek ne hadifogoly státuszban, hanem háborús okok miatt internált külföldi személyekként tartózkodhassanak Magyarországon. A menekültek közül azokat, akik anyagi támogatásra szorultak menekülttáborokban helyezték el.

A katonai internáltak mostohább körülmények közé kerültek, mint a polgáriak. Nagy sietséggel 141 tábort kellett létesíteni a részükre. A legénységet és az altiszteket zárt helyeken – iskolákban, falvakban, gyárépületekben – szállásolták el. A tisztek ellenben szanatóriumokban, szállodákban, nyaralókban lakhattak. Mivel a katonák többsége továbbutazott Franciaországba, a táborok számát alig fél év alatt 21-re csökkentették. 1939 késő ősztől az evakuáció ugyanis már szervezett formában működött. A Honvédelmi Minisztérium 21. osztályának keretében a lengyel katonák képviselőjére – Baló Zoltán ezredes, majd Utassy Zoltán ezredes vezetésével – külön alosztály jött létre, a Menekültügyi Bizottság pedig okmányokkal és pénzzel segítette a migránsokat. Így a németek és a szovjetek által halálra keresett politikusok és táborno-
kok sora is megmenekülhetett. Az evakuáció 1940 májusában – Franciaország náci megszállását követően – Angliába folytatódott tovább.

A polgári menekültek között nagy számban érkeztek nők és gyermekek is, ezért sorsuk rendezését a Teleki kormány – a magyar törvények kikapuit kihasználva – szociális ügyként a Belügyminisztérium IX. Szegény Ellátási és Általános Segélyezési (szociális) osztályára bízta, amelyet Antall József vezetett. Ugyanő, mint kormány megbízott intézte titokban a katonai internáló táborok létrehozását és működtetését is. A polgári migránsok egyéni ellátásban, képzettségükhöz és családjuk létszámához igazodó napidíjban részesültek. A családtagok után járó segélyt akkor is megkaphatták, ha munkát vállaltak. A katonáknak zsoldot fizettek. A Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottság, a Magyar-Lengyel Egyesületek Szövetsége és a Magyar Vöröskereszt Egylet szintén jelentős anyagi támogatást nyújtott a menekülteknek, hiszen a segély csak az elemi szükségleteiket fedezte. A lengyel politikusok később kiváltak a Magyar-Lengyel Menekültügyi Bizottságból és megalakították a Lengyel Polgári Bizottságot. Ettől kezdve e szervezet képviselte a lengyel menekültek ügyét a magyar kormányzat előtt.

A szociális gondoskodás azonban nem merült ki a segélyek kiutalásában, hanem az oktatásra és az egészségügyi ellátásra is kiterjedt. 1939 októberében 200 középiskolás és 300 elemi iskolást tartózkodott Zamárdiban, akik többségükben szüleik nélkül érkeztek Magyarországra. 1940 őszén Európa egyetlen megmaradt lengyel tannyelvű és tantervű középfokú tanintézetét Balatonboglárra helyezték át, ahol az Varga Béla plébános, kispárti képviselő irányításával Ifjúsági Tábor név alatt működött tovább. Emellett Kadarkúton, Keszthelyen, Nagykanizsán és Egerben is folyt lengyel elemi iskolai oktatás. A lengyel zsidó gyermekek legtöbbször a váci Lengyel Tiszti Árvák Otthonában helyezték el, ahol oktatásban is részesültek. A lengyel fiatalok külön eljárás keretében kérelmezhettek felsőoktatási intézménybe való felvételüket. Közel 500 hallgató tanult a magyar főiskolai és egyetemi karokon. A Magyar Vöröskereszten belül létrejött a Lengyel Orvosok Csoportja. 1940-ben átadták a győri 140 ágyas Lengyel Katonai Kórházat, de Mátraházán, Keszthelyen és Ipolyszalkán szintén több osztály készült fel a lengyel betegek fogadására. A

menekültek saját lapot jelenthettek meg, kulturális programokat, valamint összejöveteleket és rendezvényeket szervezettek.

Összességében az 1939 szeptembere és 1944 márciusa között működő magyar – magát keresztény nemzetinek valló – kormányzat lengyel menekültügyi politikáját mai európai mércével is példásnak lehet mondani!

Bálint György: Rend és szabadság

Az európai embert, Paul Valéry szerint, két súlyos veszély fenyegeti: a rend és a rendetlenség. Irigylésre méltó az az ember, aki két veszély között a biztos utat keresheti, irigylésre méltó a kor, mely a nagy ellentétek pörölye és üllője közt kovácsolódik. De vajon ilyen-e a mai európai ember és a kor, melyben él? Csakugyan egyforma erővel fenyegeti-e a két szélsőség: a rendetlenség és a rend? Félek, hogy Valéry túlzott, mikor egyformán féltette mindkettőtől. Kit és hol fenyeget a rend veszedelme? Amerre nézünk, rendetlenséget látunk: Európában és önmagunkban. „Nincs eszme, melynek nevében több vért ontottak volna, mint a szabadság nevében!” – kiáltott fel a múlt század egyik írója. Kár, hogy nem most él: most láthatná, hogy mennyi vér ömlik a rend nevében – de csakis a nevében, nem pedig érdekében. A rendetlenség nem válik renddé, ha annak nevezik. Az, amiért most annyi vér folyik, csak névleges rend. Az Európa-szerte terjedő új uralmi formák, melyek a tekintély jegyében fogannak és a rend nevét viselik, végeredményben csak *rendszeresítik* a rendetlenséget és hierarchiájuk segítségével igyekeznek a káoszt lerögzíteni. Egyre több európai országban van „rend” és vasfegyelem – és mégis egyre nagyobb a rendetlenség Európában. Ezt bizonyítja az európai külpolitika éppúgy, mint az európai regény, vagy az európai festészet.

*

A reneszánsz embere – mint Burckhardt mondja – tárgyilagosan nézte a világot, kötöttségek és előítéletek nélkül. A reneszánsz sok mindennek volt a kezdete: a kapitalizmusé, az individualizmusé és nem utolsósorban a rendetlenségé. De az termékeny és hasznos rendetlenség volt: egy terméketlenné és hasznavehetetlenné vált rendet váltott fel. A reneszánsz alkotó rendetlensége tulajdonképpen magasabb rendet jelentett a bomló feudalizmus tartalmát vesztett rendjével szemben, mely akkor már alrend volt csak, tehát rendetlenség. A reneszánsz-ember csakugyan tárgyilagosan nézte a világot, melyet újra fel kellett fedeznie. A mai európai ember hasonló feladatok előtt áll, mint reneszánszkori őse: mégsem tudja tárgyilagosan nézni a világot. A régi világképet nem használhatja többé – de nem tud magának újat teremteni helyette. Egységes, konzervatív világnézet nem gátolja ugyan a világ újrafelfedezésében, de gátolják a kötöttségek és előítéletek százai, hit-töredékek és meggyőződés-hulladékok, kisebb-nagyobb

egyéni, nemzeti, vallási és kasztelfogultságok, melyek annál veszedelmesebbek, mennél „modernebb” mezben lépnek elő. Az új uralmi rendszerek szerződtetett filozófusai néha tiszteletreméltó ügyességgel kendőzik át új világnézetté a régi bizonytalanságot és halandzsát. Sohasem volt ilyen sok világnézet Európában és sohasem hiányzott ennyire az egységes, tiszta világkép. Csak azok merik és tudják ma élesen, tárgyilagosan, valóban kötöttség nélkül szemlélni a világot, akiknek érdeke, hogy megváltozzék. Ezek azonban alig mondhatják el, hogy mit látnak benne. Sokan közülük már régóta rácsos ablakok mögül szemlélik.

*

A világkép rendetlensége mögött áll természetesen magának a világnak rendetlensége. A rendcsináló tekintélyuralmak tökéletes rendetlenséget csináltak Európában. De nagyobb rend van-e határaikon belül, *elrendezték-e* azt a társadalmat, mely kezükbe került? Látszólag igen: viták zaja nem veri fel a csendet és a vonatok pontosan közlekednek. De ez még nem igazi rend. E rendszerek azt állítják, hogy véget vetettek minden rendetlenség fő okának, a túlzott individualizmusnak. Eltekintve attól, hogy az okot szokásuk szerint most is felcserélik az okozattal, kissé szkeptikusan kérdezhetjük: csakugyan véget vetettek-e?

Kétségtelen, hogy az egyén mozgási szabadságát csökkentették, de ugyanakkor mintha elfelejtették volna létküzdelseiben jobban segíteni. Megtiltották, hogy önmagát hathatósan támogassa, de ennek ellenében nem részesítik hathatósbab támogatásban. A kisember nem védekezhet szabadon az erősebbek ellen, de az egzisztenciaszerzés és megtartás gondját továbbra is rábízza a hatalom. Egy falat kenyérért továbbra is harcolni kell és az élet ezer értékét és örömét feláldozni. Aki az anyaméhből, vagy az iskolából kikerül, most is támasz nélkül indul a küzdelembe, hogy egy talpalatnyi földet hódíthasson magának. A hatalom csak arra ügyel, hogy a kisember a maga harcát ne vívja túlságosan következetesen és hódításánál ne legyen szerénytelen. Az individualizmus hátrányai megmaradtak tehát, csak egykori előnyei szűntek meg. Igaz viszont, hogy az államhatalom jóindulattal közvetít a szembenálló erősek és gyengék között. Az erősek is hoznak egy kis áldozatot és a gyengék is. A nagybirtokos is lemond jövedelme egy hányadáról és a napszámos is. Ez volna a rend?

*

Pedig Európa mind erősebben sóvárog a rend után. Az európai ember mindjobban kétségbeesik, ha egy pillantást vet az újságokba, az utcára, vagy önmagába. Mindenütt zűrzavart lát és anarchiát. Nemzetközi szerződésai éppoly megbízhatatlanok és vészjóslóak, mint legbelső érzelmei. Egységes világra volna szüksége és egységes világképre. Nagy tömegeknek megint egyöntetűen kellene jónak és rossznak, szépnek és csúnyának ítélniök bizonyos dolgokat. Svédországtól Görögorszáig megint mindenütt egyformán kellene reagálni egyforma behatásokra. Egyesek attól félnek, hogy az igazi rend uralma unalmas. Lehet: de nagy szükségünk van már végre egy kis jótékony unalomra. Kérdezzék csak meg Európát: mikor unatkozott utoljára? Ez az utópisztikus veszély különben sem fenyeget túlságosan. Hiszen nem kényszerített, hanem önként vállalt rendre van szükség, mellyel majd a győzelmes szabadság koronázza meg önmagát. A rabság és a rendetlenség napjaiban élünk és a szabadság és a rend korszakára vágyunk. Csak rabságunk megszüntetésével szüntethetjük meg a rendetlenséget, csak a

szabadságon keresztül valósíthatjuk meg a rendet. És csak azok alkalmasak erre a feladatra, akik a legjobban szenvednek a rend és a szabadság hiányától, akiknek már mindennapi panaszává lett Európa új gyászéneke: „*Circumdederunt me gemitus confusionis, dolores servitudinis circumdederunt me!*” (Körülvettek engem a zavarodottság gyötrelmei, a szolgaság fájdalmai körülvettek engem. – a szerk.)

1937

1956 lapjairól

Az 1956-os szabadságharc leverését követően elindult menekülthullám nem csekély szerepet játszott abban, hogy a magyar kérdést a nemzetközi figyelem középpontjában tartsa, ugyanakkor az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának működésében is fordulópontot eredményezett.

A magyar kivándorlás meglepte a világot. Néhány hónap alatt több mint kétszázezer ember hagyta el a hazáját. Ez a migrációs nyomás nem csak a határos, első menedéket nyújtani tudó Ausztriát és Jugoszláviát érte váratlanul, hanem a többi, elsősorban nyugati államot is, ahová a migránsok többsége igyekezett. A menekültkérdéssel foglalkozó nemzetközi szervezet sem számolt ilyen nagyszámú magyar menekült hirtelen megjelenésével.

A főképp Ausztriába, kisebb mértékben pedig Jugoszláviába érkező menekültek fogadásában, ellátásában és továbbutaztatásában kulcsszerepet játszó ENSZ Menekültügyi Főbiztossága mindenekelőtt azon, az az alapítóokmányába foglalt elv alapján járt el, miszerint „nem lehet (megalapozott ok miatt tiltakozó) menekültet vagy otthontalanná vált személyt származási országába való visszatérésre kényszeríteni”, valamint a menekültek jogállásáról szóló 1951. évi egyezmény szerint: „menekült az a személy, aki faji vagy vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, politikai üldöztetése vagy az üldöztetéstől való megalapozott félelme miatt származási országán kívül tartózkodik és nem tudja vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét kérni.”

A II. világháború utáni legnagyobb menekültválságot mindazonáltal nem lehetett megoldani a Főbiztosság költségvetéséből. A magyar bevándorlókkal kapcsolatos százmillió – mai árfolyamon számolva egymilliárd – \$-os költség tetemes részét a bevándorlási célországok állták. Ez a befektetés persze hosszabb távon megtérült nekik, mivel többnyire magasan képzett vagy tanulni vágyó fiatalokat fogadtak be, akik erőteljesen bekapcsolódtak új hazájuk nemzeti jövedelmének bővítésébe.

Hiszen a menekültügynek számos aspektusa van...

Nándi Mihály: Guszev-ballada

Illés Béla, a szovjet hadsereg őrnagya az *Új Szó* 1945. február 11-i számában közzétette az *Orosz tisztek Kossuth Lajosért* című fiktív irományát. Cikkét így indította: „1936-ban a Belorusz Akadémia történelmi osztályának tudományos munkásai a régi, cári kormányzóság iratainak rendezése közben egy olyan aktacsomóra akadtak, amelyik nemcsak az orosz történelemírók számára bírt nagy jelentőséggel, de bizonyára érdekelni fogja a magyar történelemírókat, sőt a legszélesebb magyar rétegeket is. Az aktacsomóra ez volt ráírva: »Alekszej Guszev tüzérszázados és társainak bűnügye. 1849. május-augusztus.«” A tollnok ezt követően azt állította, hogy Guszevet és tizenöt társát azért tartóztatták le a cári hatóságok 1849 májusában, mert a tisztek a magyar szabadságharc leverésére küldött seregben propagandát fejtettek ki az intervenció ellen, a magyar szabadságmozgalom érdekében. Olvasóit arról is tájékoztatta, hogy az iratcsomó nem tartalmazza a vádlottak vallomásait, csak a vádiratot és az ítéletet. A vádirat szerint, úgymond, Guszev kapitány és társai magasztalták Kossuthot és a többi szabadságharcost, kapcsolatban álltak a cár ellenségeivel, ezzel pedig elárulták uralkodójukat. Az iratokból nem tudható meg pontosan, hogy mit is követtek el ezek a tisztek, az idézet utolsó mondata ugyanakkor azt érzékeltette: a századost azon nézeteiért ítélték el, amelyeket az ítélet indoklásában olvasható szavaival hirdetett. „Guszev százados – írta – ezeket mondotta: »Azért harcoljunk a magyarok ellen, mert ők ellenségei a Habsburg-császárnak? Ez igazán nem ok arra, hogy orosz vért ontsunk, hisz’ az orosz népnek semmi oka barátsággal gondolni a Habsburg-császárra és minden oka megvan arra, hogy ellenségének tekintse a kis szláv népeket elnyomó Habsburgokat. Vagy azért harcoljunk a magyarok ellen (mint egyre halljuk), mert a magyarok elnyomják a Magyarországon élő szlávokat? Ha a magyarokat legyőzzük, ezzel nem szabadítjuk fel a Habsburg Birodalomban élő szlávokat, hanem csak azt érijük el, hogy a szlávokon kívül a magyarok is a németek szolgálivá lesznek. Nekünk *nem ezért*, hanem *ez ellen* kell harcolnunk. Ha a magyar szabadságmozgalom győz, a magyaroknak a véres áldozatokkal kivívott szabadságuk védelmére szükségük lesz szláv szomszédaik barátságára. És ilyképpen a magyar ügy győzelme hozná meg azt az eredményt (a Habsburg Birodalomban élő szláv népek szabadságát), amit nekünk – így halljuk – a magyar mozgalom vérbefojtásával kell elérnünk.«” A katonai törvényszék – az állítás szerint – Guszevet és hat társát halálra, további kilencet pedig száműzésre ítélte.

Ez hát a balladai kezdet: az 1848-49-es magyar szabadságharc céljait megértő orosz tisztek egy csoportja – a halálbüntetésnek is fittyet hányva – Kossuth mellett tüntetett tisztársainál, hogy szüntessék be a Magyarország elleni inváziót, és idejekorán lássanak hozzá a majdani megbonthatatlan szovjet-magyar barátság kiépítéséhez.

A Guszev-ballada azután, ahogy az már egy tisztességes balladához illik, mások ajkán – ha nem is éppen a népén, de a megbízható szovjetbarát propagandistákén – terjedt tovább, mindenekelőtt az *Új Szó* hasábjain. Hegedűs Géza például a százados és társai esetét történelmi

tényként említette az 1946. február 9-i számban: „Alekszej Guszev százados és társainak bűnpérből ma már kétségtelen, hogy az intervenció hadseregben otthon volt a szabadságharcos, republikánus szellem.”

Az 1947. március 15-i számban E. Jepticin *Az orosz és a magyar nép történelmi kapcsolatai* című glosszájában, a „szovjet-magyar barátság” hagyományaival foglalkozva megállapította, hogy az orosz tisztikarban nem csak Guszev és tizenöt társa volt őszinte barátja a magyar szabadságnak. A szerző továbbá párhuzamot fedezett fel Guszev kapitány védőbeszéde és Csernisevszkij szláv néprokonaihoz intézett szavai között.

Az 1948. március 14-i számban a kiemelkedőként értékelt történelmi személyiségek, Marx, Engels és Herzen idézetei mellett Guszev orosz tüzérkapitány Habsburgokról vallott nézetei is megjelentek. A kapitányt valóságos történelmi szereplőként jelenítette meg Lévai Béla is *A cári intervenció sereg katonái a magyar nép szabadságharcáról* című munkájában. Nem sokkal később *Két emlékirat az 1849. évi cári intervencióról* című művében is foglalkozott Guszevvel, amelynek előszavában Trócsányi Zoltán professzor azt is tudni vélte a magyarbarátsága miatt kivégzett az orosz századosról, hogy ismerte az 1848 táján Oroszországban szélteben olvasott írókat és a francia forradalom „szociológusait”.

A Guszev-per kezdetének 100. évfordulója alkalmából a Magyar-Szovjet Társaság központi lapja az – Illés Béla főszerkesztésében és felelős kiadásában megjelent – *Új Világ* 1949. július 29-i számának 1. oldalán látott napvilágot Szekeres József *Alekszej Guszev* című cikkében így szövődik tovább a ballada: „Alekszej Guszev kapitány már nem volt fiatal ember. Hivatalos iratok tanúsítják, hogy 1820 körül már a hadseregben szolgált, 1849-ben tehát közel járhatott ötvenedik életéhez. Amit tett és amit tenni akart, az nem fiatalos meggondolatlanság, hanem érett, megfontolt gondolat eredménye volt. Puskinnak, Lermontovnak és a francia forradalom íróinak neveltjeként nemcsak olvasta, de meg is értette a szabadságverseket. A dekabristák gondolatai örök nyomot hagytak lelkében és úgy érezte, hogy az osztrák császár önkénye ellen harcoló magyarok fáklyáját a dekabristák negyedszázada szunnyadó zsarátnoka is segített lángra lobbantani.”

Balladáját időközben maga Illés Béla is alakította. *A Guszev-ügy* című novellájában már arról mesél, hogy a százados és társai úgy döntöttek, átállnak a magyar honvédséghez, ám szervezkedésük lelepleződött, és ezért kellett hadbírótság elé állniuk.

A Magyar Nemzeti Múzeum reprezentatív kiállítás összeállításával készült megünnepelni az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc centenáriumát, amelyről természetesen a Guszev-tárlat sem hiányozhatott, ezért Jánossy Dénes, az intézmény elnöke több kísérletet is tett a minszki per iratainak megszerzésére. A szovjet szervekkel való kapcsolat felvételében magas pártvezetők, Ortutay Gyula és Szakasits Árpád segítségét kérte. Ortutay magához Illéshez fordult, hogy „forrásismeretével és sokra értékelt befolyásával” mozdítsa elő, hogy a szovjet levéltárak legalább a dokumentumok másolatait bocsássák rendelkezésre. Az ügyben komoly levelezés kezdődött és a szovjetek nem csupán a minszki, de a leningrádi archívumban is alaposan utánanéztek az anyagoknak, de eredménytelenül.

Bár a Guszev-dokumentumok másolatait nem sikerült megszerezni, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításának rendezői szükségesnek tartották, hogy valamiképpen megjelenítsék a százados és társai esetét. A kiállítás X. termében az az ismertető szöveg fogadta a látogatókat: „Guszev

kapitány és társai hiába áldozták életüket, hogy megmutassák: az orosz nép nem akar harcolni a magyar nép s a szabadság ellen.” Az egyik tárlóban pedig, a szabadságharcra vonatkozó eredeti források mellett kiállították Illés Béla: *Orosz tisztek Kossuth Lajosért* című írását.

Guszev százados és társai a tudományos publikációkban is folytatták diadalmas előrenyomulásukat, azt követően, hogy Fogarasi Béla tárt karokkal üdvözölte Illés Béla teremtményeit. Trócsányi Zoltán mellett Kenyeres Júlia, Kassai Géza és Dégh Linda is publikáltak a Guszev-balladáról, amely történelmi tankönyvekben és különféle történeti olvasmányokban, kiadványokban is terjedt.

Guszev, Guszev, te délceg orosz kapitány, te hajlíthatatlan forradalmár, dicső eszmék harcosa, nagyobb tisztesség jutott részedül, mint a Bem téli hadjárata vagy Görgey tavaszi hadjárata csatáiban mártíromságot szenvedett tízezreknek! Még 1947-ben, az 1849-49-es centenáriumi megemlékezések előkészítésére felállított Történelmi Emlékbizottság főtitkára, Mihályfi Ernő és Huszti Dénes kormánybiztos indítványozta, hogy magyar küldöttség utazzon ki Minszkbe, hogy megkoszorúzza Alekszej Guszev tüzérszázados és társainak sírját, valamint azt a helyet, ahol kivégezték őket. Lévai Béla 1948. február 18-i *Új Szó*-cikkében arról számolt be, hogy Mihályfi Ernő Moszkvában tárgyal, többek között, Guszev kapitány minszki sírjának megkoszorúzásáról.

A Történelmi Emlékbizottság megbízásából a centenáriumi megemlékezések irányelveit Révai József dolgozta ki: Az 1848-as „magyar forradalom százéves évfordulójának megünneplésénél abból kell kiindulni, hogy a megemlékezésnek nem szabad pusztán történeti visszaemlékezésnek lennie, hanem a történeti megemlékezést szervesen össze kell kapcsolni a nemzet mai feladataival. [...] 48-nak úgy kell szerepelnie, mint a magyar népi demokrácia előfutárjának, történeti előzményének, melynek művét a magyar nép, a magyar demokrácia folytatja és betetőzi.” A Guszev-ballada sem hiányozhatott az irányelvekből: „Az orosz hadseregben egy demokratikus tiszti csoport az intervenció ellen lépett fel és tagjait ezért ki is végezték.” Tehát: „48 tanulsága, hogy a magyar függetlenség ügyét a szomszéd népekkel, a világ demokratikus népeivel szövetségben kell védelmezni és biztosítani.”

Mivel Guszev százados és társainak kivégzése tudvalevően 1849. augusztus 16-án történt meg, a centenáriumi rendezvények során 1949. augusztus közepére időzítették az orosz mártírokról való fővárosi ünnepi megemlékezést, amelyre a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnökségének és Budapest városvezetésének illetékesei is készülődtek. A Politikai Főcsoportfőnökség úgy tervezte, hogy a jeles évfordulón emlékművet avat fel a fővárosban, a tanács pedig utcát készült elnevezni Guszev századosról. A főcsoportfőnökség „Guszev és társai hős szabadságharcos szellemét megörökítő” emléktáblára kiírt zártkörű pályázatán Mikus Sándor tervét fogadták el.

1949 augusztus közepére elkészült Guszev százados és társainak domborműve, amelyen a tányérsapkás Guszev kapitány felemelt kézzel, a magyar honvédeket saját testével védve igyekszik feltartóztatni a szuronyaikkal előrenyomuló szabadságharc-ellenes erőket. A dombormű felirata így szól: „Népünk 1848-49-es szabadságharcával együtt harcoló, a cári önkényuralommal szembeforduló mártírhalált halt Guszev százados és társai emlékére állította a Magyar Néphadsereg”. A Nehézipari Minisztérium épületének Szabadság tér–Sas utcai sarkán elhelyezett emléktábla leleplezési ünnepségére 1949. augusztus 17-én került sor. A magyar és a szovjet himnusz elhangzása után Illy Gusztáv altábornagy szól: „Alekszej Guszev halálának százéves évfordulóját ünnepeljük. A főváros utcát nevezett el róla és a dolgozó nép hadserege

emléktáblával állít örök emléket Alekszej Guszevnek, hogy soha ne felejtsük el az orosz népnek a magyar szabadságért mártírhalált halt fiát.”

1951 októberében azután egy rendőr őrmester, aki a belvárosban teljesített szolgálatot ezt írta jelentésében: „Szolgálatom közben már több esetben jöttek hozzám dolgozók azzal a kérdéssel, hogy a Guszev utcát hol lehet megtalálni, mert már órák óta keresik és sehol nem találják. Ez a helyzet abból adódik, hogy az V. ker. Sas utcát az ott lévő üzemek és vállalatok címeikben Guszev utcának írják, azonban az utca-névtáblák mindig Sas utcának tüntetik fel, és így az oda jövő dolgozók sokszor valóban sok értékes munkaidőt töltenek el a keresésével. Ez megszüntethető volna azáltal, ha az utca-névtáblákat kicserélnék.” A rendőr őrmester javaslata eljutott a főváros döntéshozóihoz is, Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1951. november 9-i ülésén pedig a Sas utca immár hivatalosan is Guszev utca lett. Így teljesedhetett hát be a Nagy-budapesti Pártbizottság 1949. augusztus 1-jei javaslata, és Guszev orosz kapitány is elfoglalhatta helyét az V. kerületi „szabadságharcos negyedben”.

Déliab

Lukáts János: Potomság

P.S. honvédőrnagy,
magyar költő emlékének

Augusztus 2-án írom ezeket a sorokat, százhatvanhárom évvel ezelőtt te már két napja halott voltál. Ott feküdtél talán valahol a kút környékén, talán a hídnál (ott láttak utoljára a menekülőket, te álldogáltál, aztán futásnak eredtél), de lehet, hogy sikerült messzebbre jutnod, arra, keletre, az erdő felé. Amikor tüdődből a levegő végképp kifogyott, nyilván lassítottál, megálltál, vagy lépésben poroszkáltál tovább. És mindeközben lépésenként és pillanatonként fölmérted, hogy rohamosan csökken a távolság a magad szerény futása és az orosz dzsidások rohama között. Kerítették mindkét oldalról, meg hátulról is. Mindez már csak játék volt nekik, afféle öldöklési verseny. Akinek lova volt, vagy aki a harci szekérre fölgorhatott, már rég elmenekült, ott porzottak messze, Fehéregyháza felé. Már csak a maradék maradt, a gyalog menekülők. Ott, feljebb, éppen most veszi körül három kozák azt a botladozó honvédet, körbe forog, kardjával véd-visszaszúr, szanni való a kétségbeesett bátorsága. A dzsidával kiütik kezéből a kardját, a kozák hátat fordít, mintha otthagyná, aztán az oldala mellett dőf hátra, hogy a férfi mellét érje a szúrás. Szíven dőfés, így végzed majd te is! Még tíz lépés, még öt. Nem, előbb még azzal végeznek, aki ott a bokor tövében térdel. Nem rejtőzik – sebesült. Te majd utána következel. Az erdő messze, a két dzsidás közel. Három, négy, öt.

Potomság.

De hát miért vagy te gyalog? Őrnagy vagy, szárnysegéd. Gyönyörű lovat kaptál a vezértől, aki kedvel. Aki szeret, aki ugyan katonaezred, de megsejtett valamit a talentumodból. Vagy csak látja, hogy más vagy, mint mások? A saját lovát adta neked. Nagy hadimént, lehet, hogy neki túlságosan magas volt és széles az a ló. Hiszen a vezér alacsony, nehéz neki nyeregbe szállni, meg az egyik szeme is rossz (hogyan volna rossz, orosz gránát tett róla, hogy rossz legyen, meg egy homlokvágás, kardtól). A vezér persze nem azért adta neked a lovat, mert neki nem kellett, de mert tudta, neked kell a ló. Neked ló kell, csak úgy vagy biztonságban. Vagy a fenét, ki van biztonságban kétszázezer orosz és százhetven ezer osztrák között. Na persze! Szép mén, remek mén! Csak éppen enni kér. S ami enni kér, azt etetni kell! Miből? A családnak pénz kell, az utazásra pénz kell, a ruhára... A lóra nem jut. Fizessenek a verseidért, hiszen te mégis az vagy, aki vagy: költő. „A honvéd” – ezer példányban, vagy tízezerben. Vegyék meg, nyomtassák ki és osztogassák a katonáknak. Mint imát, fohászt, amit olvashat, szavalhat, amin örömeiben-bánatában elszemelgethet harctéri magányában a honvéd. Száz forintot kértél érte, száz forint nem sok, neked egy vagyon. A családnak útiköltség, neked új csizma, a lónak elegendő abrak. A kormány sokallta a száz forintot, a felét kaptad. Ezek mentek el számlálatlanul, nyilván fontos és halaszthatatlan célokra. Meg haszontalanságokra... A forradalmi kormány nem ad a forradalmi költőnek, hagyjuk, minden kormány – kormány, a költségvetésben fontosabb rovatok vannak, mint egy buzdító vers. A lovat el kellett árvereztetni, a vezér lovát, a te lovadat. Akkor most harcolhat gyalog az őrnagy úr! Futhat a maga lábán, az orosz dzsidások kerítenek, visszafogják a ló zabláját, minek fussanak tovább. Kímélni kell azt az állatot.

Potomság.

Forró a nyár, a holttestek hamar bomlanak, ideje mielőbb a föld alatt tudni őket. Amikor az oroszok végeztek a véres munkával és ellovagoltak, hamarosan megjelentek a segesvári polgárok és a héjjasfalvi polgárok, kapával, ásóval. Még megfertőzi a kutakat, a levegőt, ne bűzölögjön itt ez a sok dögl! Gödröt nekik gyorsan, aztán bele. Itt már vége a szabadság-harcnak! Ott a régi kőfejtő, alján a vízmosás. Húzd bele őket, Franzl! Azt a jó csizmát nem kéne..? Hagyd a fenébe! Ez itt még mozog! Majd megdöglök odalent, siessünk, Joseph! Még visszajön valamelyik kozák, oszt azt hiszi, magyarok vagyunk! Hozzád beszállásoltak valakit? Hogyan, egy majort. Er ist ein braver Mensch!

Potomság.

Két magyarországi népcsoport is vetekedhetne a családfáért. Az egyik nagyon vetekszik érted, a másiknak eszébe se jut. Ahol nagyon vetekszenek érted, minden évben letörök vasbottal a kardodat vagy a lantodat, többnyire a márványkaroddal együtt. Mert hogy szobor vagy, Sándor, a város ligetében állsz. Abban a városban, amelyet te még magyar fővárosként ismersz, amely ma ismét főváros, de nem magyar főváros, ne kérdezz semmit, Sándor. Azt se, hogy ha maguknak perelnek, akkor a szobrodat, amely az ő fővárosukban áll, miért csonkítják meg, öntik le és firkálják tele. S ha mégis kérdezni akarsz, talán őket... A szabadságharc éppen elbukott (igen, Sándor, tudnod kell: elbukott!), amikor több ezer fős fegyveres alakulatot állítottak föl. Ők, a „te néped”. Hogy mivel? Osztrák és orosz fegyverekkel. Hogy ki ellen? Hát a magyar szabadságharc ellen, amelyet addigra már levertek. Nem ők, ők csak parádéztek. Gyűlölködtek és páváskodtak, azaz: rendet csináltak. Aztán leszerelték és hazaparancsolták őket. Igen, ez ugyanaz a nép, amelyiknek a másik fele becsülettel harcolt a magyar szabadság mellett. Nem, mert ilyen vagy

amolyan az anyanyelve vagy a vércsoportja, de mert a Kárpát-medencében a jövő zálogát a magyar függetlenségi mozgalomban látták. Az egyenruhásoknak árvalányhajás kerek kalap volt a fejfedőjük, százötven évvel később ugyanezt rendszeresítették legújabb kori hadseregükben, emlékeztetőül. Mire is? Sándor, azért minden március 15-e után kinő ismét a karod, márványunk, kurázsink maradt még. Nekik meg vasbotjuk...

Potomság.

A tábornokok, Sándor, a tábornokok csúnya véget értek. Meghaltak a hazáért, de nem harcmezőn, őrnagy úr, vesztőhelyen végezték tizenhárman. Alig két hónappal utánad. Közülük többen puskaport alig szagoltak, hivatalnok-tábornokok voltak, szemüvegesek, egyenruhát csak szemle alkalmával hordtak. És mégis odaálltak a fegyverletételhez, megadták magukat kegyelemre, a hadbírószágon érvekkkel pöröltek, nem éltek a szökés lehetőségével. Pedig az oroszok örültek volna, ha megszöknek a magyar tábornokok, és életben maradnak. Az osztrákok örültek volna, ha megszöknek a magyar tábornokok, és sikerül elfogni vagy szökés közben agyonlőni őket, akár a gyáva nyulakat. Nem tették meg, nem is kaptak kegyelmet! Volt, aki kapott! Tudod, mi volt a kegyelem? Kötél helyett golyó! Voltak közöttük rossz katonák, voltak bogaras hivatalnokok, voltak legénykedő világfiak, Sándor, a bitó alatt ezek a ráncok és karcok mind eltűnnek. Volt közöttük örmény, nem is egy, volt német és osztrák, volt szerb, volt horvát származék, némelyik egy szót se beszélt magyarul, te is tudod. Bár némelyik magyar tiszt is jobban beszélt németül, esetleg franciául, ahogy évtizedeken át megszokta a hadseregben, a salonéletben. Te két főtisztrel is afférba kerültél, Sándor, megírtad, megírták. Leteremtettek, leváltottak, kabátgombok miatt okvetetlenkedtek veled. Rendszabály, őrnagy úr, rendszabály! A két tábornok közül az egyik bitón végezte, a másik túlélte a harcot, szinte egyetlen főtisztként. Tizenhárman a magyar szabadságért haltak, bátran és önként, Petőfi Sándor őrnagy, tudod, hogy egyetlen egy sem nyugszik közülük magyar földben?

Potomság.

A kormányzóval nem kedveltétek egymást, és nem csak a száz forint miatt. Volt hiúság a dologban, nem is kevés. Mert az ősz vezér úgy kedvelt téged, mert a saját lovát adta neked, mert az elkobzott rangodat visszaadta. A hír, hogy paraszthadakkal állsz a Rákoson, számárság. Egyikőtök se hitt benne, de őt zavarta, hogy te rólad föltételezik. Ti ketten voltatok a forradalom, az utókor úgy mondja: „kéz a kézben”. Találkoztatok-e bármikor is személyesen? A kormányzó két héttel Segesvár után külföldre menekült, a törökhöz, a mohamedánhoz, a Balkánra. Az ő személyét biztosítani kell, a jövő záloga. Soha többet nem lépett magyar földre. Temetése a legnagyobb magyar temetés volt, sírja a legnagyobb magyar síremlék. Megérdemli. A te személyedet nem kellett biztosítani, nem voltál záloga a jövőnek. Nem volt temetésed, nincs sírod, Sándor, se kicsi, se nagy. Talán valamelyik tömegsírbán osztod a sorsot harcostársaiddal. Az emigráció keserű kenyér, őrnagy úr, megeszi a lelket, az ember legjavát. Gyalázatos marakodások és kicsinyes irigységek színjátéka az emigráció, az ingyenélés és az idegen hatalom kegyeinek farkcsóváló keresése. A színész (Egressy Gábor, ismered, tapsoltál neki a pesti magyar színházban) egy évig bírta, aztán hazajött. Inkább a meghurcoltatás, a tiszta lelkiismerettel vállalható börtön, mint tanúság a bálványozott nagyok lelki leromlásában. A volt miniszterelnök (nem a márciusi) terhelő bizonyítékokat szállított a kormányzóról, két és több színben tündökölt. Az ősz vezér, Sándor, a te tábornokod, mohamedán lett, renegát lett, janicsár aga. Megtagadta Krisztust, még ha színleg is. Kevesen követték, hívei (társaid) ezt már sokallták. Hazájáért tette,

amelyet négyszer osztottak föl egymás között a hatalmasok, igaz, de te most az asztalra vágnál haragodban, Sándor. Igazad volna, még se tedd! Az számít, amit akkor, ott, együtt tettetek, nem a vergődés testi-lelki kínja és a hányattatás.

Potomság.

Nagyon csekély, jelentéktelen dolog – ezt jelenti. Ez volt az utolsó szó, amit életedben hallottunk tőled. Amint előtűnt a kozák lovasok karéja, a porfelhő a menekülők nyomán, amint az esti napfény megvillant a dzsidák vashegyén – akkor mondtad. Amint rémulten figyelmeztetett a doktor, maga visszahúzódott a sebesültek lazarettjébe, te pedig előrefutottál a halálra szántak közé. Hogyan jutott eszedbe, miért éppen ez a szó? Nem tudtad vajon, mi vár rád? Bízta a vezérben, a szerencsében, a futásban, magadban? A huszonhat éves ifjú legénykedése volt ez, a szárnyaló lélek harcra kész kiáltása? Vagy éppen, hogy mindent tudtál pontosan, őrnagy? Láttad már napok óta a szűkülő harcteret és a fulladozó életet? És most – tudtad – itt befejeződik? Az a kozák lovas hozza dzsidája hegyén a halált, amelyik ott, a kukoricás sarkánál bukkan elő, vagy az a kucsmás jobbról, a pej homlokú lovon? Kettejük közül melyik – kétséged már csak ebben lehetett. Lepergetted már a halálotat korábban is? Nem a világszabadságos versben, ott persze, igen. A magad halálát, annak az egy embernek a halálát, aki te vagy. Bizonyosan megtetted, hiszen magyar vagy, hiszen katona vagy, hiszen költő vagy. Vagy soha nem tettél ilyet, hiszen élő vagy, aki életre és győzelemre született? Mi másra számíthat egy élő, mint életre, még ha mondja is, hogy a halált beleszerkeszti verseibe, bele álmaiba – az életébe nem szerkeszti bele. Mondtad a szót: nagyon csekély, jelentéktelen dolog, azaz: potomság. De mondhattad-e volna másként az átlátott és megérezett halált, a „nincsen tovább!” hangozhatott-e volna másként a gyalogosan menekülő költő-őrnagy száján, mint a te fanyarul becsmérő, visszafogott, mindent latra tevő, utolsót sóhajtó, magad megőrző módján? Ami volt, elmúlt, ahány lélegzetvétel még hátra volt, egy számjegyre csökkent, minden út a segesvári domboldalra vezet, ott kell a léleknek kiömlenie!

Potomság.

Kedd, kedden esett az ütközet, kedden jó dolgok nem történnek. Összesen 2700 főből állt a sereg, 16 ezerből az ellenség, hatszoros túlerő, tűzerőben tízszeres. És lélekben...? Támadni felelőtlenség, nem támadni hiba. Támadni istenkísértés, nem támadni elszalasztott, egyetlen lehetőség. Két orosz sereg között, mintha nem venne tudomást az egyikről, úgy támadta meg a vezér a másikat. Oroszok? Te, Sándor, tudod, hogy az „oroszok” nagy része lengyel volt? Amikor húsz évvel korábban eltiporták az ő forradalmukat, belekényszerültek az orosz hadseregbe. És hát, egy ilyen „maroknyi lázadó” ellen, mint a magyar szabadságharc, elég a közelben állomásozó lengyel ulánus és kozák dzsidás hadtest. „Magyar-lengyel barátság” – ezt a fejezetét elfelejtjük. Az oroszok nem hisznek a szemüknek, színlelt támadást gyanítanak, miközben hátukban bizonyára fölfejlődik a magyar főssereg. Nincs főssereg, ennyi az egész, de ezt csak Bem tudja, meg a suhanckorú tüzérfiúk, akik üdvivalgást hallatnak minden találat után. Találat pedig van, elesik maga Szkarjatyin tábornok, már a hadsorokat úgy rendezik, hogy a visszavonulás rendben történhessék. Itt a délután, és a magyar támadás még mindig késik. Lüders, a túlélő tábornok rájön végre, nincs magyar főssereg. Ez a maroknyi had van, ezek a tüzergyerekek. Haragjában általános támadást indít, és elkiáltja: Ma nem ejtünk foglyot!

Potomság.

Tizennyolc éves volt, hogy megismertétek egymást, tizenkilenc, hogy feleségül vetted, húsz,

amikor megszülte a fiatokat, huszonegy évesen özvegy, huszonkettő és újra asszony. Csodálatos és iszonyú négy esztendő, a te ragyogásodban, a te árnyékodban. „Feleségek felesége”. Júlia szivarozik és nadrágban jár (szörnyűség!), rendben tartja a három szobát (amit te meg Jókai Móric telefüstöltök és teleszórjátok tervekkel, indulatokkal), kokárdát varr nektek a nagy nap vigíliáján, másnap megfoganja a szabadság fiát, nem tudja még, hogy a legszerencsétlenebb magyar árvát fogja a szíve alatt hordani. Utazik, rohan utánad, melletted, nélküled, csecsemővel, gyenge szemmel, gyenge tüdővel, Pest, Debrecen, Mezőberény, Nagyszalonta. A hírek tőled, a hírek rólad. A hír. Ő elhiszi, ő tudja, hogy igaz. Az első, az egyetlen. Ő ismer téged, tudja: te nem esel fogságba, te nem sebesülsz meg, te nem kerülsz elő évtizedek múlva. Te csak meghalsz! Te Petőfi vagy! Lichtenstein herceg, az kicsoda? Osztrák hivatalnok, útlevelügyi beamter? Júlia menekül. Mi elől: a zaklatások elől, te előled, önmaga elől? A kérdések és a szemek elől: Hol van Petőfi? Hova tetted Petőfit? Ki jöhet Petőfi után? De hiszen meg se halt! Várták visszatérteket, mert nem képzelhették el halálodat. Várták visszatérteket, hogy büntesd meg őt. Egy évet se várt, menekült a nevedtől. Menekült az emlékedtől? Egy halott szobor felesége nem akart lenni, vagy békés rejtkehelyet akart teremteni mindannak, ami belőled és belőle megmaradt? Egy nemzet özvegye lett, nem bocsátották meg neki a te halálodat. Ha veled hal – óriás. Túlélt – törpe lett. Nem sok hiányzott, hogy óriás legyen, nem kellett sokat tennie, hogy törpe legyen. Az első után három gyermeket szült még – életre, nem boldogságra. És, ha kinyitotta könyvét (a valódit, a benne élő), hogy olvashatta: „Ki könnyeden elfeledéd hivedet”? Kedélye elborult, szerelme elfonnyadt, a rák szétrágtá testét. Miattad, Sándor? Érted? Az árnyékod súlya alatt?

Potomság.

„Ide, ide, fiamat kezembe, Hadd szorítsam a szívemhez őt!” Szorítsd, Sándor, nem szorítod sokáig, alig volt háromnegyed éves, és már árvának sírhatta magát. Pedig jó apja voltál, okos és szerető apja. És jó anyja is volt, sőt jó mostohája, gyámja. Jó volt hozzá István öcséd is, embert akart faragni belőle, még ha parasztembert is, helyben maradót. Mindenki jó volt hozzá – csak a sorsa nem. Szökésből szökésbe szökött, menekülésből menekülésbe menekült. A te fiad volt, nála csak te vándoroltál többet Magyarországon gyalog, kocsin, cél és biztonság nélkül. De te tudtad, hová visz az a két rongyos csizma, vándorlegény. Ő csak azt, mi elől menekül. Sándor, te előled! Nem, ez így nem igaz! A neve (a neved) elől, az emléked elől, az emberi reakciók elől, amelyek rettenetesek voltak, ha hordozói gyűlölték Petőfit, és borzasztóak voltak, ha viselői rajongtak Petőfiért. Nem, költő semmiképpen, ő inkább színész... De hiszen te is! De te ott kezdted a pályát, ő ott is végezte. Erős fa gyenge ága – nem az ismeretlenségbe halt bele, a túlismertségbe. Valamiben azért megelőzött, Sándor, nálad is fiatalabb volt, amikor vége lett, huszonkét éves. A jó öreg kocsmáros, a legszeretőbb anyja, István öcséd és Zoltánka – már régen együtt vannak. Te hiányzol közülük!

Potomság.

„Itt járt Petőfi. Mi is bujtattuk. Üzeni: visszajön”. Száz alakban születélt újra, száz szélhámos öltötte magára kihajtott, fehér gallérodát, és nyíratra (vagy ragasztotta) franciásra-kackiásra szakállkádát. Hazudtak, ettek-ittak, elszeleltek? Visszaéltek a neveddel, a jó lelkek örök hiszékenységgel? Hát persze! A hit, Sándor, a vágyakozás utánad, nagyobb volt mindennél. Egy nép óriásira nőtt és törpére tört hite akart téged mindenáron újra megteremteni. Tudták az udvarházak, a parókiák, a polgárlakok lakói, hogy nem te vagy, aki Petőfinek mondja magát? Egy idő után, persze, tudták. De jó volt hinni, jó volt bízni, regényes álmokat szőni a dicsőségről,

amely nem is olyan régen volt, és a dicsőségről, amely, ha beszélünk róla, hátha valósággá szövődik. Aki Petőfinek mondta magát, magyarnak mondta magát. Jó volt még egyszer hinni, hogy bátrak vagyunk és játszunk az életünkkel, mert magát Petőfit látjuk vendégül és bujtatjuk. A magunk kis mindennapi zendülése volt ez, szabadságharc békeidőben, ahol a nyúl szívű is lehet hős, az óvatos is rettenthetetlen.

Potomság.

„Petőfi önerét mártja, Ujjal a hon nevét áldja”. A tisztaszoba falát díszítetted, a szentek házi arcképcsarnokában foglaltál helyet. Pedig, aki képedet a szentély falára (vagy a kocsma falára) tűzte, már maga is tudta a költőutóddal együtt: „Csitt, mindez ponyva ma, dalnok, Jó bajtárs lett ama zsarnok”! Így aztán, Sándor, a képed mellé egyik oldalt a kormányzó képe került (felhők között, glóriásan), a másik oldalt pedig annak az ábrázatja, akit életedben „véreskezű kamaszként” emlegettek, aki azután puritán, agg királlyá légiessült. Te szikla maradtál, de a kor alaposan megpuhult, meg el is sivatagosodott, egyre inkább csikorgó sziklamorzsa lettél a rozoga malomkerekek közt. Már állt a szobrod a pesti Duna-parton. Az első, nagy sokára, a megszavazott, de csak nehezen csordogáló nemzeti közadakozásból. Aztán gomba módra nőni kezdtek a Petőfi szobrok városok-falvak főterein, a Petőfi utcák és Petőfi terek metszéspontjában. És mire minden település bronzba álmodta a maga Petőfijét, széjjelhullott az ország, széjjel a nyelv, a bölcs aggastyánt letépdesték a falról, a Petőfiket (a Kossuthokkal együtt) beolvasztották, hogy idegennevű és viseletű költő- és forradalmár- arcokat formáljanak belőlük. Ahol szoborba faragóid elég gyorsak és elég bátrak voltak, ott padlásokra, istállóba menekítettek, a nemzet és a padlás sötétjében aztán valóban kezet foghattatok a kormányzóval. Hitelesebb emigráció volt ez, mint a félszázaddal korábbi. Evilági tisztító tűz. Te hideg bronzfődet kockáztattad, rejtegetőd a saját (nagyon is meggondolatlan) fejével tette ugyanezt.

Potomság.

Szobrod állt mindenhol, sírod nem volt, nyughelyed – ki tudja, hol. Minden Petőfi-szobor volt a sírod, és minden Petőfi-sor egy-egy sírvers fölötted. Fellengzős ez így, de éppen hozzád olyan nagyon illett ez a (meg ne haragudj a szóért!) ez a sírtalanság. Ez a bizonytalanság, ez az elperelhetetlenség. Az érzés, hogy egy nemzet halottja vagy. Ahogy élőnek is egy nemzet nyughatatlan és garabonciás élője voltál, halottnak is egy sírdombhoz köthetetlen, halottnak elképzelhetetlen élő vagy. Aki Segesvárnál nem a földbe, hanem inkább a mennybe szállt. Petőfi mértékű, egyszeri és megismételhetetlen volt a földi pályád, befejezetlen és tovább száguldó üstökös lettél haláloedben is. Borzasztó lett volna, ha százhatvan március százhatvan idusán kivonul megannyi hívő és hitetlen híved, „szirmot, virágot, koszorút” rak le sírod köré, majd hazavonul megnyugodva. Ünnepek multával pedig kocsi számra gereblyézhetne volna össze koszorúdat a temetőőr. Aki pedig kérdezni tudott, és kérdezni mert (mert azért mindig voltak ilyen megátalkodottak!), az megkérdezte, rólad szólva: „Hol a szem, szemével farkasszemet nézni?”

Potomság.

Abban az esztendőben, Sándor, Magyarországon március októberre esett, és az októberi ifjak semmivel se voltak rosszabbak a márciusiaknál. Kedden kezdődött, és kedden néha csodálatos dolgok történnek. Tizenkét napunk volt rá mindössze, hogy a magunk Tizenkét Pontját megvalósítsuk. Tizenkét nap irtózatossan kevés, és irtózatossan sok! A szabad sajtónak csak

egyetlen mondat széjjelkiáltására volt ereje: „Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon!” Mintha a te szavad süvöltött volna ebben a mondatban. Aztán ez a forradalom is elbukott, Sándor. Most elég volt hozzá az orosz fegyverek jelenléte. A megtorlás a sokszorosa volt az aradinak, az elesettek harmincöt éven át csak földben voltak, nem nyughelyen. „Holttestükön át fújó paripák száguldottak...” – nem a kivívott diadalra, hanem hogy még emlékü se maradjon. Az emigráció fél évszázada tart, magyarok százezrei szakadtak le a nemzet testéről – örökre. Az elbukott forradalmak és megtorolt felkelések országa a miénk, a szabadságról szőtt, ünnepi álmokat a féken tartott hétköznapiokon kell valósággá változtatnunk. „Nem gyávábban, mint amennyire muszáj”.

Potomság.

Egy-két kósza hír és hírhozó érkezett, hogy Szibériában sírodra leltek. Megelevenedtek a fogolyhajtás évei, a fogság évtizedei, a szabadulás az idegenben, az újrakezdés illúziója, majd az irgalmas halál – mindez a Bajkál tónál is messzebb, valahol. Homályos szóbeszéd, emlékezés az emlékezőkre, alig álcázott üzlet sanda szándékával. Sok minden volt a hírekben, csak Petőfi nem, csak költészet és személyiség nem. A sírt, amelyet százötven év milliónál több sírja közül a tiédnek kineveztek, felbontották. A Bajkálon túli temető sarkában az „idegenhitűek” nyugodtak, amíg hagyták nyugodni őket. A csontvázat – orvosok mondták – gyaníthatóan egy asszony hordta életében, alighanem a falu réghalt zsidó kereskedői közül valakinek a lánya. Sándor, te zsidó lány sose voltál életedben, fektessétek vissza azt a csontvázat, hogy az álmát tovább aludja, a háborgatásért kérjétek bocsánatot. Hogy ez a keskeny csípőjű, alacsony csontváz hordozta-e azt, akit életében Petőfinek neveztek, nem derült ki bizonyossággal. Akiben így él a hit, táplálja és vesse szemét a Bajkál-tó irányába, az Úr színéhez Segesvár és Barguzin egyformán közel van. De, alighanem többen vannak, akik a lelkükben élő és a lelkükben hordott Petőfi képet megingathatatlanul hordozzák tovább, nem cserélve föl bizonytalan és porló, idegen csontokra.

Potomság.

A magyarországi rádió (talán éppen az önmagára igényes Petőfi adó) fiatalokat hívott meg műsorába, hogy korszerűtlenségedet hangoztassák. El is rőfögték szépen mindannyian, hittél (az ő hitükkel) tuszkoltak át az irodalom hátsóudvarába. Aztán kerestünk téged, Petőfi, a megkérdezettek szegényes emlékezetük mélyén kotorásztak, szülővárosod első embere egyetlen versed címét sem ismerte. Kínlódásán jóízűen kacagtunk, pedig sírnunk illett volna e közös szégyenünkön. Valamelyik következő márciuson (a márciusok és az októberak akkoriban egybeestek, egyformán ünnepelték és egyformán büntették őket) azért más ifjak „megtaláltak”, és éppen a te időszerűségedet kiáltották el. A Lánchídon vonultak éppen át (amelyet Széchenyi épített, Haynau avatott – magyar híd!), amikor a híd két végére hatalmi pecsétet ütöttek, és annak az esztendőnek a márciusi ifjait gumibottal kergették széjjel. Sándor, te emlékezhetsz rá, az osztrák sorkatonaság 1848. március 15-én tétlen maradt a fegyvertelen tüntetőkkel szemben. Százharminc s egynéhány évvel később jeleskedtek a rendtevében a rend magyarországi őrei, meg azok a magyarországi „civilék”, akik csak a te ünnepeden szoktak fegyvert fogni – a téged ünneplő ifjak ellenében. A sikeres embervadászat fölötti örömeiben pedig – most téged idézlek és profanizállak – „a Helytartótanács elégedett vala, és hencegni méltóztatott”.

Potomság.

Fut az idő, a mi időnk, te ezt persze nem érzed, Sándor. Be kell lépünk az új évszázad,

sőt az új évezred kapuján. Mit lökjünk ki, hulladékot, mit hurcoljunk tovább még egy darabig, és mihez ragaszkodjunk, mint szemünk világához? És felőled is szólni akartam, valamely bölcs számvetést készíteni rólad. Te mégis, mindenek fölött költő vagy, őrnagy úr, aki századokra átformáltad a szót szájunkban, s a gondolatot agyunkban. El akartam mondani, hogy a szabadság és az emberiség fogalmait ma is úgy ejtjük, ahogy azt te-ti megfogalmaztátok. Akkor, ott, a másfél nehéz és gyönyörű év alatt. Akartam szólni arról a csodáról, a magyar szellem és nyelv csodájáról, amely téged, a szerb származék apa és a szlovák eredetű anya gyermekét hiteles magyarrá formált. És bizonyító rendbe kívántam állítani számos emberi, költői, politikai s ki tudja, még milyen érvet – amikor kezembe került egy könyv. Nem rólad szól ez a könyv, Petőfi Sándor, de mellékesen (nagyon is nem mellékesen!) te is kaptál benne másfél sort. A legnépesebb és legbefolyásosabb magyarországi nemzetiség történetét veszi sorra a vaskos kötet. Már a rómaiak korában is itt éltek ők – írja – jóval a magyarok előtt, s ami csak szép és jó ezer év alatt esett e tájon, mindent ők cselekedtek. Egészséges önbecsülés ez, tanulni kellene belőle! A testes mű 434. lapján (jó hátul, ahol már ellankad a figyelem) olvashatja, aki eljut odáig: „Már a reformkor egyik legnagyobb hatású és kimagasló egyéniségének, Széchenyi István grófnak az újra-magyarosító gondolata is németellenes volt, de még veszélyesebbnek tekinthető Kossuth Lajosnak és Petőfi Sándornak az asszimilációt erőltető nacionalizmusa. ...A magyar politikusok a magyar költők és írók nacionalista gondolatait magukévá tették...” (Ezek a magyar politikusok már csak ilyenek! No, nem mind!) Ezt a könyvet egy időben jelentették meg Magyarországon magyarul és Németországban németül, hadd tanuljon egy kis magyar történelmet az a német is. Ti, akik egykor éltetek, mindezt persze tudjátok, és nyomon követitek, én mindezt csak miheztartás végett mondom. Hogy, akik ma élünk, mi is minél többet megtudjunk mindebből. Nem éltél és nem haltál hiába, Petőfi Sándor, e könyvnél meggyőzőbb bizonyítékkal aligha szolgálhatok. A néped természetesnek érzi nevedet, és már el-elfelejtget, beépültél lelkébe, be nyelvébe, szellemébe. Ünneped Magyarországon piros betűs, születésed napja az esztendő kezdete. Mindez rendben is van, a nagyok sorsa ez, az élő költők megszobrosodásának természetes folyamata, ha tetszik, ha nem. De, hogy az ellenségeid (vagy akik nagy büszkén közéjük sorolják magukat), százötven év távolából is ilyen haraggal és félelemmel emlékeznek rád, Sándor, ez nem potomság!

Polisz 2002. Dec. – 2003. Jan.

Ballai László: A fájdalom tornya

A fájdalom tornya
 felnövekszik bennünk,
 széthasítja szívünk,

csúcán kell remegnünk.

A fájdalom tornya
beledőf a térbe,
lüktető kínunkat
mindenséggel mérve.

2015. október 6.

József Attila: Amit szivedbe rejtész

Freud nyolcvanadik születésnapjára

Amit szivedbe rejtész,
szemednek tárd ki azt;
amit szemeddel sejtész,
sziveddel várd ki azt.

A szerelembe – mondják –
belehal, aki él.
De úgy kell a boldogság,
mint egy falat kenyér.

S aki él, mind-mind gyermek
és anyaölbe vágy.
Ölnek, ha nem ölelnek –
a harctér nászi ágy.

Légy, mint a Nyolcvan Éves,
akit pusztítanak
a növekvők s míg vérez,
nemz millió fiat.

Már nincs benned a régen
talpadba tört tövis.
És most szivedből szépen

kihull halálod is.

Amit szemeddel sejtész,
kezeddél fogd meg azt.
Akit szivedbe rejtesz,
öld, vagy csókold meg azt!

1936. máj.

József Attila: Bukj föl az árból

Ijessz meg engem, Istenem,
szükségem van a haragodra.
Bukj föl az árból hirtelen,
ne ránts on el a semmi sodra.

Én, akit fölhasznál a ló,
s a porból éppen hogy kilátszom,
nem ember szívébe való
nagy kínok késeivel játszom.

Gyulékony vagyok, s mint a nap,
oly lángot lobbantottam – vedd el!
Ordíts reám, hogy nem szabad!
Csapj a kezemre menyköveddel.

És verje bosszúd, vagy kegyed
belém: a büntelenség vétek!
Hisz hogy ily ártatlan legyek,
az a pokolnál jobban éget.

Vad, habzó nyálú tengerek
falatjaként forgok, ha fekszem,
s egyedül. Már mindent merek,
de nincs értelme semminek sem.

Meghalni lélekzetemet
fojtom vissza, ha nem versz bottal
és úgy nézek farkasszemet,
emberarcú, a hiányoddal!

1937. márc.

József Attila: Szaggatlak, mint a fergeteg

Szaggatlak, mint a fergeteg az erdőt.
Zugj és nyögj. Vigyázz: ez küzdelem.
Bele ne törjél, nehogy keserü könnyem
csorogjon majd a csonka gyökeren.

Fölszív a vágy, mint patakot a hőség.
Mind mélyebbről bugyog e szerelem.
El nem apadnék, nehogy keserü könnyed
gyűljön tengerré szilaj öleden.

Ady Endre: A menekülő Élet

Ni, miként menekül
A híres Úr: az Élet,
Úzi, veri, kergeti,
Mint egy tolvaj cselédet,
Egy nálánál is főbb Úr.
(És vele menekülnek
Millió unokácskák,
Kicsi kis élet-szemek,

Látom sírva tipegni
Közöttük az én kis
Életemet.)

Tapodja a villámló,
Szűz és végtelen havat,
Szalad az Élet, szalad,
Nyomában bogárló,
Véres, bolond lábnyomok.

Ni, piros-havas homok
S egy szörnyű Üldöző.
Ni, hogy szalad az Élet
Neki a hónak, fagynak,
Hogy szaladnak
Utána a piciny életek
S a darabnyi halálok.

Óh, én magamból kiszállok
S úgy nézem ezt a hajszát,
Mint Rembrandt nézte rajzát
S a borút, mit ecsettel
Holt színnek rakott rája,
A borút, mely ma ragyog.

(Tudom: valaki vagyok,
Ám sok hazug széppel,
Babonás okkal, állal,
Nagyon is sokat szórakoztam
A Halállal,
Pedig a Halál nem döntő,
A Halál is fél és szalad,
Életem és halálom
A futó rajkó-hadak
Két kis, szegény testvér-senkije.)

A nagyszerű, szent havat,
Lelkem-testem bús, kesely
Sorsát, útját követik,
Rikítják, mint a szabad
Sűrűség vadászai
A vadat
Üldöztén, vér-lábnyomok.
Itt van egy nagy Üldöző,
Ezek az ő nyomai

S ő százszor több Úr, mint a Halál.

A Halál: apró vérfolt,
Egy rosszul járó óra,
Ezerfelé ugrándozik,
Ezerfelé mutat, int
Ezer bolond mutatója.
Téli bolond, pojáca
És mindig csak semmiség:
Ráver az életünkre
És mégse más, mint egy
Kis látogatókártya.
És mégis és ezerszer
Minden futásnak futtán
Az Élet havas útján
(Életem bolygó útján)
Ott kísért ez apró szolgál,
Ez a semmi: a Halál.

Lehet: Élet se volna,
Hahogyha nincs Halál,
Holott ott van mögöttük
Titokzatos Uruk,
Valami ős és vad, szörnyű
Szabálytalan Szabály,
Egy nagyon nagy Üldöző.

A Halál bogárosan,
Szeszélyes vér-nyomokban
Követi az Életet
Egy nála nagyobb Úrnak
Úri nagy parancsából.

De a Halál csak festék
Haván a gyáva Életnek.
(Az én kis életemnek is,
Mert, ni, hogy szaladnak,
Mint lázbeteg arcán a rózsák,
Kinek porokat adnak.)

Óh, Halál, én szeretlek
(Százszor, sokszor vallottam)
És mégse vagy más,
Mint véres kísérelője,
Csöppekre hullott mása,

Ártatlan kísérője,
A menekülő Életnek
(Az én Élettel menekülő
Fehér, árva és fagyos
Üldözött életemnek is),
Kik után jön űzve, szünetlen
A nagy Üldöző: az Ismeretlen.

Ady Endre: A kuruc halála

Ha a vitéz megkopik
És ha rongyos rajta a ködmön,
Vitézzé válik legott,
Hogyha megint a régi köd jön.
Be szép ködök, be szép idők
Valának akkor
S a béna aggkor
Milyen vidáman emlékezik.

Ha labanc lesz a kuruc,
Hogy tud mosolyogni magában,
Így szól: kuruc a karom,
Hát hadd legyen labanc a lábam.
Be szép ködök, be szép idők
Valának akkor
S a béna aggkor
Milyen vidáman emlékezik.

Ha rokkant már a vitéz
S készülget a csúnya halálra,
Megdörzsöli a szemét
S hunyorgat ravaszul a bálra:
Be szép ködök, be szép idők
Valának akkor
S a béna aggkor
Milyen vidáman emlékezik.

1913

Petőfi Sándor: Ki gondolná, ki mondaná...

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér?

Itt harcolánk, itt vett körül
Az ellenség hada,
Elöl halál, hátul halál,
Ez rémes nap vala!

Akkor, miként a férfigond,
Mogorva volt az ég,
Most, mint a kis gyermek szeme,
Szelíd és tiszta kék.

Akkor, mint aggastyán feje,
Hófehér volt a föld,
Mostan miként az ifjunak
Reménye, olyan zöld.

A légben akkor itt zugó
Golyók röptültek el,
A légben most fejem fölött
Pacsírta énekel.

Láttunk itt akkor a síkon
Véres halottakat.
S hol a holtak feküdtenek,
Most ott virág fakad.

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér?

Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér?

Szászsebes, 1849. április 3-12.

Lev Nyikolájevics Tolsztoj: Feltámadás

– részlet –

A menet olyan hosszú volt, hogy az elsők már eltűntek szem elől, amikor a batyukkal és gyengékkal megrakott szekerek megindulhattak. Mikor a szekerek is elindultak, Nyehljudov felült várakozó bérkocsijára, és meghagyta a kocsisnak, érje utol a menetet. Meg akarta nézni, nincsenek-e ismerős foglyok a férfiak között, a nők közt pedig meg akarta keresni Maszlovát, s megkérdezni, eljutott-e hozzá a holmi, amit küldött neki. A hőség egyre fokozódott. A legkisebb szellő sem fűjt, és a sok ezer láb felkavarta porfelhő állandóan ott lebegett az utca közepén menetelő foglyok felett. A menet gyorsan haladt, és a bérkocsi elé fogott lovacska, amely nem volt valami híres ügető, csak lassan előzte. Sor sor mögött, különös és félelmetes emberi lények százai haladtak itt, egyformán öltözve, egyforma bakancsban, egyenlő ütemben lépkedve, és lépésük ütemében lóbálva szabad karjukat, mintegy önmaguk bátorítására. Olyan sokan voltak, hogy egyformáknak látszottak, és olyan különös, rendkívüli körülmények közé voltak helyezve, hogy Nyehljudov nem is embereknek látta őket, hanem valami más, furcsa és félelmetes lényeknek. Ezt a benyomását csak az döntötte meg, hogy a fegyencek között felismerte Fjodorovot, a gyilkost, a száműzöttek közt pedig Ohotyint, a komikus tehetségű tolvajt meg még egy csavargót, aki valamikor igénybe vette segítségét. A foglyok szinte kivétel nélkül megfordultak, szemügre vették a mellettük elhaladó fogatot s benne az előkelő urat, aki őket figyelte. Fjodorov biccentett, annak jeléül, hogy megismerte, Ohotyin pedig rákacsintott; de sem az egyik, sem a másik nem köszöntötte, mivel ezt meg nem engedett dolognak tartották. A nők mellé érve, Nyehljudov azonnal meglátta Maszlovát. A második sorban haladt. A sor szélén kipirult arcú, kurta lábú, fekete szemű, csúnya nő lépkedett, aki övébe tűrte túl hosszú köntösét – ez Horosavka volt. Mellette egy terhes nő vonszolta magát, harmadiknak Maszlova következett. Vállán cipelte batyuját, és merően nézett maga elé. Arca nyugodt és elszánt volt. Negyediknek, Maszlova másik oldalán csinos fiatalasszony haladt bátor léptekkel, rövid volt a köntöse, és fejét parasztosan kötötte be: ez volt Fedoszja. Nyehljudov leszállt kocsijáról, és odament a nőkhöz; meg akarta kérdezni Maszlovától, megkapta-e a holmit, és hogy érzi magát, de a menetet ezen az oldalon kísérő altiszt nyomban észrevette a foglyokhoz közelítő idegent, és odaszaladt hozzá.

– Nem szabad odamenni a foglyokhoz, nagyságos úr, meg van tiltva! – kiáltott már messziről.

Amikor odaért, és megismerte Nyehljudovot (a börtönben már mindenki ismerte őt), két ujját sapkájához emelte, és megállt mellette.

– Itt nem lehet – mondta. – Majd a pályaudvaron beszélhet veled, de itt nem szabad. Ne álljatok meg, mars! – rivallt rá a foglyokra, és a hőséggel mit sem törődve, ropogós új csizmájában fürgén szaladt vissza a menet oldalán kijelölt helyére.

Nyehljudov visszament a járdára, meghagyta a kocsisnak, hogy kövesse, s maga gyalogosan haladt a menettel egy vonalban. Amerre csak a fogolycsapat elvonult, mindenütt részvétellel és iszonyattal vegyes érdeklődést keltett. A hintókban ülők kihajoltak az ablakon, és ameddig csak lehetett, tekintetükkel kísérték a foglyokat. A gyalogosok megálltak, és rémülten, álmélkodva bámulták a szörnyű látványt. Néhányan odaléptek a menethez, és alamizsnát adtak. Az alamizsnát a kísérő katonák vették át. Mások szinte megbabonázva követték a menetet egy darabon, de azután megálltak, s már csak szemükkel kísérték tovább. Kapukból, kapualjakból egymást hívogatva szaladtak ki a házak lakói, az ablakokon bémésködők hajoltak ki, és némán, mozdulatlanul néztek a szörnyű menet után. Egy utcakereszteződésnél a menet elzárta egy úri hintónak az útját. A bakon fénylő arcú, széles ülepű kocsis terpeszkedett, libériás hátán gombsorok díszeltek, a hintó főülésén házaspár: a sovány, sápkóros feleség fején kackiás kis nyári kalap, kezében napernyő, a férj meg kürtőkalapban, elegáns, világos felöltőben. Szemben velük a kisülésen két gyermekük, egy szépen felcicomázott, nyitott szőke hajú virágszál kisleány, aki ugyancsak élénk színű napernyőt fogott maga fölé, meg egy nyolcéves, sovány, hosszú nyakú, kiálló kulcsontú fiúcska, akinek matrózsapkájáról hosszú szalagok lengedeztek. Az apa mérgesen szidta a kocsist, amiért nem tudta idejében megkerülni a csapatot, az anya pedig finnyásan pislogott, fintorgott, s a napfény meg a por ellen egészen arca elé húzta tarka selyem napernyőjét. A széles ülepű kocsis dühösen összevont szemöldökkel hallgatta ura igazságtalan szemrehányásait – hiszen maga parancsolta, hogy ezen az utcán hajtsanak végig –, és nagy nehezen fogta vissza a két habzó szájú fekete mént, amely türelmetlenül kapált.

A rendőr szívvel-lélekkel szeretett volna kedvében járni a pompás hintó tulajdonosának, és átengedni kocsiját, megállítva a fogolycsapatot, de érezte, hogy van ebben a menetben valami komor ünnepélyesség, amelyet még egy ilyen gazdag úr kedvéért sem szabad megszegni. A rendőr tehát csak tisztelgett, ezzel mutatván ki hódolatát a gazdagság előtt, s szigorúan végigmérte a foglyokat, mintha megfogadná, hogy feltétlenül megvédelmezi ellenük a hintóban ülőket. De hiába, a hintónak ki kellett várnia az egész menetet, s csak akkor indulhatott tovább, amikor már az utolsó társzeker is elhaladt a batyukkal meg a rajta ülő asszonyokkal. A hisztériásán zokogó nő, aki időközben már elcsöndesedett, a pompás fogat láttára ismét zokogásban, jajveszékelésben tört ki. Csak akkor rántotta meg a kocsis a gyeplőt, s a pompás fekete trapperek, patkójukkal csattogva a kövezeten, szinte repítették a gumiabroncsain puhán gördülő hintót ki a nyaralóba, ahová szórakozni indult férj és feleség meg két gyermekük: a szőke kislány és a vékony nyakú, kiálló kulcsontú fiúcska.

A gyerekeknek sem apjuk, sem anyjuk nem magyarázta meg, amit láttak. Így hát a leánykának meg a kisfiúnak maguknak kellett eldönteniük, hogy miképpen értelmezzék ezt a jelenséget.

A leányka jól megfigyelte szülei arckifejezését, s ennek alapján úgy döntött, hogy ezek az emberek egészen másfajta, mint szülei és ismerőseik, ezek rossz emberek, és nyilván úgy kell

velük bánni, mint ahogyan elbántak velük. Ezért a leányka csak éppen megijedt tőlük, s örült, amikor már nem látta a rossz embereket.

De a sovány, hosszú nyakú kisfiú, aki egész idő alatt le nem vette riadtan kimeresztett szemét a menetről, másképpen döntötte el magában a kérdést. Ő még pontosan és megingathatatlanul tudta – egyenesen Istentől tudta ezt –, hogy ezek ugyanolyan emberek, mint ő maga és mint mindenki más, és ezért ezekkel az emberekkel valami égbekiáltó igazságtalanság történt, olyasmi, aminek nem szabad előfordulnia; és megsajnálta őket, és egyformán iszonyodott azoktól, akiket láncra vertek és kopaszra nyírtak – meg azoktól, akik ezeket láncra vertek és kopaszra nyírták. És ezért a fiúcskának egyre jobban-jobban felduzzadt az ajka, s óriási erőfeszítést kellett tennie, hogy elfojtsa a sírást – mivel azt tartotta, hogy ilyen esetben sírni szégyellni való dolog.

Krúdy Gyula: A betyárok országútján

A Bakony szökik az emberek elől.

Mind beljebb húzódik hegyei, völgyei közé. Már nem is hallani erdőzúgást Várpalotán, pedig hús esztendő előtt még ott kezdődött a Bakony, ahol a falu végződött. A forspont (ismét kocsin utaznak Magyarországon; akinek valami bélyeges írás van a zsebében, a községházán, a „direktóriumnál” rekvirál előfogatot), a forspont tehát jó darab ideig halad a fehéren kanyarodó országúton, hegynek, völgynek, amíg végre elérjük azt a dombot, amelynek ritkás hajzatát messziről látni. Itt a Bakony. Régi Magyarország híressége. Kalandok, regények, mesemondák színtere. Az elmúlt század történelme, amikor még ráértek Magyarországon meséket mondani, meséket végigélni. Manapság már senki se él, aki a Bakony nevezetességét: Sobrit a két szemével láthatta volna. Pedig a mostani vénembereket gyermekkorukban Sobrival ijesztgették. Sobrinak néztek minden gyanús vándorlegényt, holdfényben merengő odvas faderekat, a szél futó árnyékát az országút porában, a rétisas rikoltását, éjszakába koppanó lépést a gyalogúton... Jön Sobri.

Már kizöldült a Bakony, a lombok összehajlanak, barátkoznak, tehénként legeltet buja fűvén egy katonasapkás gyerek, azonkívül aztán nem találkozunk senkivel, csak az erdővel. Megyünk benne, mintha sose lenne vége. A veszprémi országút ez, benne fut a Bakonyban, pandúrok virrasztották át a csillagos égboltozatot, betyárok óvakodó tüzet kereste az éjben a riadt vásáros szeme, az országútról egyenesen az erdőbe lehet lépni. Bár két lépésnyire esik egyik fatörzs a másiktól, mégis olyan sűrű ez az erdő, hogy nyomban elrejtí az, aki benne tíz-tizenöt lépést halad. Nincs bokra, csak sudár fatörzse. Egyforma, egykorú, egytestvér itt minden fa. Szabályosak, mint a katonák. Ember legyen, aki itt el nem téved. Mérföldekre nem változik a kép az erdő belsejében. Lomb, fa, fű, kalap nagyságú kék égboltozat. Aztán megint lomb, megint fa, útnak, tájékoztatónak híre-hamva sincsen. Aki ismeretlenül elkóborog benne, a harmadik vármegyében lyukad ki, ami ugyan nem valami nagy dolog ezekben a dunántúli megyékben. Egy árok, egy facölöp vagy egy vizecske: már új vármegye kezdődik. A pandúrnak meg kell állni, nem

üldözheti a betyárt idegen megye területén. Respektálták is szívesen ezt a törvényt a régi csendbiztosok, hisz egész életükben sem tettek volna egyebet, mint betyárt hajszoznak. A pandúrok tehát megfordították a lovak fejét az ároknál, megfenyegették öklükkel a zsványokat: „ide ne merjétek tenni többé a lábatokat, mert ez Veszprém megye” – a betyárok tüzet raktak, és kezdődött előről a régi élet, hisz a Bakony mindenütt egyforma volt: Vasban, Veszprémben, Zalában.

De hát hogyan igazodtak el ebben a példátlan erdőségben a betyárok?

Sobri Jóska idejében valahol a pozsonyi Kárpátoknál kezdődik a Bakony, és lenyúlott a Drávaig. Erdőben rejtőzve, akár emberrel sem találkozva vándorolhatott a betyár hetekig, ha üldözték. Az országúton ő amúgy sem járt. Ott csak lesben állt addig, amíg dolgát elvégezte. Aztán jött a titoktartó, lábnyomot, bűnt, lelkiismeretet altatgató Bakony.

Sobri és a többiek életrajzából tudjuk, hogy a betyárok többnyire idegen tájakról származtak a Bakonyba, az ország búvóhelyére. Sobri állítólag baranyai volt. Pap Andor sem született a Bakonyban. Az a sok szegény szökött katona, kicsapott diák, leégett zsellér vagy kalandor úrféle, kóborló cigány, bűnbeesett mesterlegény, aki az osztrák katonai törvényszékek vagy megyei úriszék elől bújt el a Bakonyba: az ország különböző tájairól verbuválódott. A helybeli emberek ismerték egymást. Nemigen mert betyárok közé állani idevalósi, mert azt nyomban felismerték, megfogdosták volna, családját földönfutóvá teszi, atyafiait szegyenbe ejti. Még az orgazdasággal is csak suttyomban mertek foglalkozni a Bakony-beliek. A betyárok orgazdái messzi, biztos megyékben lappangtak. A régi világ tele volt mendemondával ezekről az orgazdákról. Sok meggazdagodott, Pesten feltűnt családnak az eredetét szerették keresni a bakonyi betyárok orgazdái között.

A bakonyi kanászok legfeljebb arra voltak jók, hogy elvezetgessék a betyárokat az általuk ismert utakon. A csárdásné a csendbiztosnak is szeretője volt. A csárdás a pandúrral is barátkozott. A pandúr nem haragudott a betyárra, hisz éppen olyan vad vándoréletet élt, mint amaz.

A betyárok vezetői az öreg betyárok voltak, akik valamiképpen mindig megmaradtak, ha egy-egy bandát szétugrasztottak. Elmentek biztonságba, elhúzódtak messzire, amíg a Bakonyban megint felütötte fejét a zsványság. Akkor jöttek híradás, üzenet nélkül, megsúgta nekik a szél, elbeszélte az eső, lekiabálta a magasból a vándormadár, hogy a Bakonyban megint szalonnát pirítanak a betyárok, vásáros szekér messzi zörgésére figyelnek éjjeli emberek, rövid szárú puskáját a szalmakazlaktól előveszi a vén betyár, és elindul az új bandába. Máskor pandúrrá lett betyárok esnek bele a régi mesterségbe. Nem lehet elfelejteni a veszedelmes, szabad, dologtalan betyáréletet, aki egyszer megpróbálta. Ezek a régi, kitanult Bakonyt-ismerők, a nyugalmazott betyárok rendesen vezetői az új bandáknak. Persze nyomban megugranak, biztonságba vonulnak, amint a bandát üldözőbe veszik. Tudnak ezen a környéken egykor egy nyolcvan esztendőes vén emberről, aki minden bandavezért végigszolgált a Bakonyban, de neki sohasem esett bántódása. Idejében egéruvat vett. Szép vagyontát hagyott hátra. Professzionátus volt. Bizonyosan nem dalolt soha a betyáréletről, csak némán dolgozott. Holott inkább megérdemelte volna a vármegye akasztófáját ilyen vén lelketlen haramia, mint az a sok ponyvaregénytől meghibbant, vagy a törvények igazságtalanságától elbujdosott fiatal legény, aki nemegyszer merő virtuskodásból állott az akasztófa alá.

Fúj a szél, a betyárok szele, lengenek a fák, a menyét bozontos farka árulkodik, sas a magasban kiált, nyomasztó magányosság a mély erdőben, legalább egy őz jönne vagy madár énekelne! Hallgat itt minden. Titkot őriz az öreg fa, száját lezárja a sok mindent látott országút, csárda romján szél sívít, de szavát senki sem érti. Hogy remegett a baljóslatú erdőségtől hatvan-hetven esztendő előtt az utazó. Minden fatörzs mögött Sobri szűrét látta, az árok száraz falevelében a betyár árvalányhajás kalapját, a szarka tarkaságában a haramia ingét. Ott, ahol sűrűbb az erdő, mintha a fák vére megduzzasztaná a lombokat, ott bizonyosan áll a betyár, lesben, mélán, rablókedvvel, kegyetlen szívvel. Ott áll, és már ki is lép az országútra.

Zöld, rongyos, mohos mente van rajta, amilyent valamikor a pandúrok viseltek. Új korában tán csókot kapott ez a kabát, de most már olyan vén, hogy legfeljebb a szél rázogatja meg. Rövid, mocskos gatyája van a betyárnak, a mezítelen lábára tán a tavalyi ősz szárította meg a sarat, olyan sárga, száraz az arca, mint egy vén vadásztarisznya, az erezete, a ránca vén fák kérgéről van kölcsönvéve. Mozog az odvas fatuskó előre; eső, piszok, rossz esztendő jön a legyűrt karimás kalapján. Csak a szeme ég, mint a tapló.

Fegyver nem látszik nála, balta nincs a kezében, mégis olyan szívzsibbasztó, mindenre elgondolkoztató a figurája, mint a közelgő öreg halálé. Az ember nyomban számolni kezd magával. Vajon mennyit kell a vén halálnak adni, hogy tovább engedjen Veszprémbe? Vajon megelégszik-e a kikalkulált summával? Hogyan kezdi a dolgot? Az a vén mente gyanús! Bőzsebében láthatatlanul megfér a revolver. Hej, hogy csattan, valakit perzsel majd a pisztoly lángja a déli napsugárban. Vajon hányadik gyilkosságot követi el a vén haramia, számíthatja-e magában a kioltott életeket?

A vén betyár mozdulatlanul áll az úton. Várja a kocsit.

Mintha lassítana ez a bojnyikképű kocsis. Egész úton nem fordult hátra a bakjáról, nem volt egy szava, pedig az idevaló kocsisok szeretnek beszélgetni az utazóval. Dicsérik a tájképeiket, az ostorral rámutatnak a nevezetesebb hegyekre, várromokra. Kérdezősködnék az utazótól, mi újság a nagy világban. Mostanában akadna elég téma az elbeszélgetéshez. És lám, a kocsis egész úton magauntan hallgatott, mint a gonosz lelkiösmeret. Talán csak nem cimboráskodik a betyárokkal?

Az öreg mente áll az út mellett, és várakozik.

Ha ez a vén ember valódi bakonyi betyár, akkor ismernie kellett még Sobrit is, hisz vénebb őkelme, mint akármelyik fa. Talán valamikor selyeminge, -gatyája, aranyrojtos nyakravalója, selyemmel kivarrott szüre, harmonikás csizmája volt őkelmének is, mint a régi népszínművekben láttuk a színpadi betyárokat. A fiatalokora talán belenyúlik abba a hóbortos, regényeskedő korszakba, amikor az igazi divathölgy betyárgyereket tartott szeretőnek. Sobrit sokan megsiratták környékbéli szép szemekből. No, vén betyár, kendnek se volt mindig ilyen szennyes a gatyája, kislány mosta fehérre.

No lássuk, tudja-e még kend a régi mesterséget, a betyárvirtust! Dobjuk le a köpenyeget. Kettőnk közül valaki itt marad a fűvön.

De a vén ember csak szelíden áll.

Lepittyedt az ajka, gondoktól barázdás a homloka, törpe a termete, szemölcs szemölcsre nőtt az orrán, állán. Reszketeg a keze, amint megbillentette a kalapot.

– Elvtárs – mondja –, kérnék szépen egy szál gyújtót. Tegnap óta alszik a pipám. Elfogyott a

tűzkövem. Pípa nélkül pedig nem megy a favágás.

Öngyújtót, fénylő kis acélt, mannlichertöltény-alakú szerszámot vesz elő zsebéből, és igazolásul megpattogatja a szerkezet kis kerekét. Valóban nincs annak szikrája.

A kocsis meg magam is siettünk tűzzel szolgálni az ál-betyárnak. Aztán megkönnyebbülve, vígan folytatjuk az utat Veszprém felé.

1919

Ballai László: A pedagógusnap

Nem is érezné az ember a kilencvenhat esztendő súlyát, ha nem kellene megmásznia azt az öt lépcsőt a lift előtt. Azelőtt szinte felugrált rajtuk. Még tíz éve is. Tíz éve talán már nem. De tizenöt évvel ezelőtt még biztosan. Ám mit számítanak a lépcsők, amelyekről fokozatosan lemarad az ember, amikor még mindig ugyanazzal az illattal köszönt be a tavasz? A mandulafa csattan először virágba. Nem, azt is megelőzi az ibolya és a hóvirág. Istenem, a hóvirág, amely a tél reménytelenségét egyszer csak lüktető izgalommá, zsongássá, növekedéssé változtatja át. A természet mozgásvágya még a lakótelepi lakásban is érzékelhető, amint az erkély elkopaszodott virágágyásaiban egyszer csak felüti a fejét a tyúkhúr vagy a gólyahír, a gazok virágait pedig az illatuktól remegő testű méhecskék döngik körül.

Végül is minden úgy fordul, úgy változik, mint mindig, leszámítva persze a gyilkos háborút, amelyben alighanem odaveszett volna, mint a többi, csaknem egymillió magyar, ha nem lett volna leventeoktató, és nem a legutolsó pillanatban hívták volna be. De még a legszörnyűbb terror idején is kisütött a nap. Micsoda ostobaság! Miért ne sütött volna ki, csak azért, mert a diktátorok a nap járását és a természet szeszélyeit is szeretnék uralmuk alá vonni. Csak arról van szó tehát, hogy az emberek a legsötétebb időkben is képesek mindennapos szokásaikat űzni, és munkájukkal fenntartani bárkit, csakhogy családjukat és önmagukat jól lakassák.

Az öreg tanítót a postás zökkentette ki elmélkedéséből. Ajánlott levele jött az önkormányzattól. A kommunális adóról szóló értesítés már megérkezett. Be is fizette a pénzt. Izgalom forrott át a tagjain. Vagy talán félelem? Mégiscsak egy hivatalos iratról van szó. Alig várta, hogy eltűnjön a postás. Kíváncsi, behízelkedő alak, borraivalóra éhes. Bezzeg a régi postások. Állj meg, emlékezet! Azok ugyanilyen pénzéhesek voltak, csak talán egy kicsit udvariasabbak. Valóban? Nem. Csak alázatoskodóbbak.

Nos hát. A borítékból nem valami határozat, hanem egy merített, vízjeles papírra cirádás aranybetűkkel nyomott meghívó került elő. Név, sat., szeretettel várják a kerületi pedagógusnap ünnepségre. Hiszen eddig sosem... Hanem ezt a bibliofil papírt is meg kell nézni. Aszongya, a

platinadiplomája ünnepélyes átvételére hívják meg szeretettel. Valóban, hetvenöt éve, hogy megszerezte a tanítói oklevelet, és elhelyezkedhetett a tanyasi iskolában. Mégis, mintha csak tegnap lett volna úgy szikrázott az emlékezetében az a fehérre meszelt, nádfedeles épület, amelyhez nyárfasor vezetett. Valóságos allé, gondolta akkor, majd örömeiben így kiáltott: „az én kis kastélyom!”

Hol is volt az a tanya? Istenem, miért nem jut eszébe pedagógiai pályája legkedvesebb emlékeinek színhelye? Ott rendezte meg a sült almaevő versenyt, rögvest a megérkezését követő második héten. Micsoda ötlet volt ez egy ifjú tanító részéről! Addig csak ímmel-ámmal jártak az iskolába a gyerekek, és – érezte – a háta mögött össze-összesúgtak. Hirtelen elhalálozott elődjének, a nagytermetű, huszárbajszú férfiúnak még a nádpálcájáról is legendákat meséltek. Ha azt felemelte, kicsattantak a mandulafa virágai az udvaron, az őszi sárban azzal jelölte ki a vályogtéglák helyét, amelyeken az útról belehetett lépkedni az iskolaépületig, egyszer még, dühében eldobva, a mennyezetet is beszakította vele. Hát mit csinálhatott volna ő, az új „tanerő”, mikor alig volt magasabb a felsős diákoknál, akik már a búzászsákokat próbálgatták? Csakis egy olyan, oktatáson kívül eső feladatot adhatott, ami nagyon könnyűnek tűnt, és mégis igen nehéz volt teljesíteni. Almát enni? Csakhogy forrón kellett kivenni a tűzből, és azon melegében lenyelni. Még a legerősebb fiúk is visszahőköltek, az egy Basa Csabát kivéve, aki meg is nyerte a versenyt, na és persze őt, magát. „Már mutassa meg a tanár úr, hogyan kell ezt megcsinálni!” – tornyosult elé hirtelen három nagydarab hatodikos. És ő csak kikapta a gyümölcsöt a parázsból, majd úgy behabzsolta, hogy sem a kezét, sem a száját nem égette meg. A tanítványok elbámultak s tanyavilág-szerte terjeszteni kezdték az estét. „Elbánt vele, mint a tanár úr a sült almával” – mondogatták hamarosan a környéken.

Basatanyának hívták a helységet. Még tréfálkozott is Basa Csaba: „Ezen a tanyán én vagyok a basa.” A nagydarab fiúk így vágtak vissza neki: „Te csak almabasa vagy.” Azért elfogadták vezérüknek. A sült almaevést minden őszi megismételték azután is, hogy Basa és társai elvégezték az iskolát. De a tanítónak már nem kellett ennie. A tekintélyén már semmi nem ejthetett csorbát. Istenem, milyen szép idők is voltak azok! Csak nevette, amikor három évvel a háború után érkezett egy tanfelügyelő valami pártbizottsági emberrel és figyelmeztették arra, hogy a sült almaevő verseny burzsoá-imperialista elhajlás. Amikor azután a megyei úttörőnapon is bemutatatta az oktatáson kívül eső feladatát a diákjaival, kitüntetést kapott és a megyeközpontba helyezték át. Hányadikán is lesz a díjátadás? Beírta a dátumot a naptárba.

A legszebb öltönyét vette fel az ünnepségre. Pedig jó meleg volt, alighogy kilépett a kora júniusi napfényre, érezte, amint verejtékcseppek csorognak végig a gerincén. Jobban el lehetne osztva a hőmennyiség ezen a világon, gondolta. A lakásban meg szinte fázott. Vagy levegye a zakóját, mint mostanában annyian? Nem, nem, odalenne a tekintélye. Meg-megállt egy-egy árnyékosabb fa alatt, és nagyokat szippantott az üdítő hársfaillatú levegőből. A kerületi kultúrháznál is meg kellett másznia öt lépcsőt. Úgy látszik, a hetvenes évek tervezői középületek és lakóházak esetében egyaránt öt bejárati lépcsőben gondolkodtak.

– Hova-hova, tata? – kiáltott rá egy biztonsági őr, amikor belépett az ajtón.

– Én kérem, jó napot... A pedagógusnapi ünnepségre jövök.

A biztonsági őr arcán mosoly suhant át, de a nevetést elfojtotta.

– Az holnap lesz. Na, jöjjön, lesegítem a lépcsőn.

„Mi az, hogy tata?” Eltévesztette volna az időpontot? Amennyire tudott, sietett haza. Igen. Egy nappal előbbre írta be az ünnepséget a kalendáriumába, pedig az nem volt tele eseményekkel, mint régen. Bizony, akkor ő már csak egy „tata”. Fáradtan ült le a kanapéra, ahol szunyókált egy kicsit. Amikor felrezzent, már indult is volna. Ám az indulásig még sok idő maradt. Most már aludni is alig fog az éjjel. Levette az ünneplő ruháját, de nem akasztotta vissza a szekrénybe, hanem elől hagyta a gardróbban. Nyugalom. Tekintsük át a helyzetet. Ha nem kapott volna meghívót az önkormányzattól, akkor ez a nap is úgy telne, mint a többi. De hát most is úgy telik. Hamarosan meghozzák az ebédjét. Délután dolgozni fog, azaz rendezgeti a régi tanóravázlatait és tematikus feljegyzéseit, amelyeket már régóta készül kiadni. Milyen tanulságos lesz megismerni egy ilyen hosszú élet pedagógiai tapasztalatait. És a mostani fiatalok, lám nem feledkeznek meg róla. Nem kellene beszédet mondania? Mi lesz, ha felkérlik rá? És milyen hosszú legyen az a beszéd?

Lázasan elővette a meghívót. Lássuk csak, a kerületi iskolák tanulóinak műsora, a polgármester köszöntője, az elismerő oklevelek és emléklapok kiosztása, végül állófogadás lesz a program. Nyilván nem szónokolhatnak mindazok, akik emléklapot kapnak. De talán tőle, aki a legöregebb, mégis várnak néhány szót. Ha azonban így lenne, azt nyilván jelezték volna. Ám a polgármester spontán is felkérheti. Elővette a régi iratait. Megérkezett az ebéd. Akkor evés közben is dolgozni fog. Nem, azt soha nem szokta. Ráfröccsenhet a papírra a pörköltsaft. Bár a második fogás most grenadírmars volt. Te jóisten, mennyi krumplit ettek a háború alatt, persze csak úgy főve, vagy hajában sütvé. És az is csemegének tűnt, amikor már csak olajos barna kenyér jutott. De hát erről igazán nem beszélhet másnap.

Másnap az öreg tanító idejekorán megérkezett a kultúrházba. Szerényen a díszterem az egyik hátsó sorában ült le. Az ajtókat szélesre tárták, hogy még szellőzhessen a helyiség. Ettől persze a pállottság mit sem enyhült, ellenben jó meleg lett odabent. Lassacskán kisebb csoportokban illatfelhőkbe burkolózó nők és öltönyös férfiak telepedtek le egyik-másik sorban. Bizonyos alakok azonban ingujjban érkeztek – micsoda illetlenség. A kezdés előtt öt perccel azután valóságos tömeg hömpölyögött befelé. Most már erős izzadtságsszag keveredett a parfümök aromájával. Az öreg tanító mellett három csinos, miniszoknyás kislány foglalt helyet, nyilván középiskolások. Milyen kedves, hogy tanárok és tanítványaik együtt ünnepelnek ilyenkor. „A polgármester” – futott végig hirtelen a sokaságon, néhányan kissé megemelkedtek, hogy jobban lássanak, és ők is jobban látszódnak a képeken. Az önkormányzat fotósa ugyanis sorról sorra megállt, és mindenkit lefényképezett. A lányok zavartalanul csiviteltek tovább. Nem lett volna illendő odafigyelni arra, mit beszélnek, de bizonyos, gyakran ismétlődő szófordulatok megütötték az ember fülét:

- Vágjátok, csajok?
- Nem mondom.
- De király.
- Nagyon durva.
- Tök gáz.

A fényesre kopott nadrágról lecsúszott az aranybetűs meghívó. Az egyik kislány készségesen felvette.

- Önök hol tanulnak, kislányok? – kérdezte az öreg tanító.
- Mi már elvégeztük az egyetemet, bácsi. A Szent Imre Gimnáziumban tanítunk.

Tanítónők? Kik tanították őket? Hiszen a szavaikból nem árad a pallérozottság és a szellemesség, úgy beszélnek, mint a diákjaik, sőt, mint holmi útszéli emberek. Milyen példával szolgálnak így tanítványaiknak a magyar nyelv szépségeinek megőrzésére? És ekkor az öreg tanító meghallotta, hogy a pedagógusnap alkalmából időközben teljesen megtelt, zsongó teremben mindenki, még a térelvlasztók és a mennyezetelemek is olyan végszavakat harsognak az általános hangorkánban, mint „nagyon állat”, „erről szól”, „tök gagyí” vagy „ez csak egy dolog”, illetve „iszonyú jó”. Mintha valaki torkon ragadta volna. Miért nyelvtelenül nőnek fel a magyarok? Majd meghallotta azt a dermesztő hangot is, amely nagyon messziről vagy nagyon is belülről érkezik:

„Te tanítottad őket és a tanítványaid!”

És ő pedagógus pályáján előrehaladva csakugyan hitt a keresztény nemzeti eszmében és a revízióban, a szociáldarwinizmusban és a kultúrnacionalizmusban, majd az internacionalizmusban és az osztályharcban, valamint a proletárkultúrában és az antiklerikalizmusban. A mindenkori kormányzat propagandaszövegeit pedig kritikátlanul beleplántálta a diákjaiba is. Leventeoktató volt, később úttörő-csapatvezető, aki vasfegyelemmel nevelte ágyútölteleknek, majd pedig kommunista pártkatonának az apró embereket. Tanfelügyelőként pontról pontra számon kérte az újabb és újabb „oktatási reformok” rendelkezéseit, és szembesült azzal, hogy a legtehetségesebb kollégái közül disszidáltak a legtöbben. 1961-ben lelkesen támogatta az iskolakörzetesítést. Ekkor zárták be a tanyasi iskolákat – köztük azt is, amelyben a pályafutása elkezdődött – minek következtében nem csak a tanyák, de a kis falvak is elnéptelenedtek. A tanítványainak a tanítványai, a fiatal tanítók pedig – akik ma is óraműpontossággal lépnek be az osztálytermek ajtaján, amikor megszólal a csengő – az ő nemzedékének a hibáiból okulva már nem piszkolják be a szép magyar nyelvet a nemzetet rabságban tartó ideológia közvetítésével, mert megértették, hogy ahhoz bőven elegendő a börtönlakók szótárának érdes szellemeskedése is.

Az öreg tanító nem hallotta, amint a nevéen szólították, hogy hosszú életének pedagógiai munkásságáért vegye át a díszoklevelét.

Nándi Mihály: Ahmed és Dzsasal

Ahmed és Dzsasal, az ikrek hatodik születésnapjukon, anyjukkal a piacról hazatérve nem találták a házukat. Sírva kutattak a romokkal teli mély bombatölcserben, de csak Ahmed plüssmackója került elő. Kissé megtépázta ugyan a tüzérségi támadás, ruhácskája elszakadt és egyik gombszeme eltűnt, de azért kis gazdája magához szoríthatta. Látva a Dzsasal szemében feltoluló könnyeket, odaszaladt testvéréhez, hogy mostantól fogva mindig együtt öleljék a mackót.

- A szomszéd rég eladta a házát, mindenét és kitelepült Németországba – dühöngött Ahmed

és Dzsálal apja, amikor ő is hazáért. – Csak te okoskodtál állandóan, hogy várjunk még.

– A tévé is azt mondta, hogy kisebb bűnöző csoportok elszigetelt akcióiról és nem háborúról van szó – védekezett az édesanya.

– Most semmink sem maradt azon kívül, amit a bankban megtakarítottunk.

– Akkor mi lesz?

– Haladéktalanul elmegyünk innen.

– És mihez kezdünk?

– És itt mihez kezdünk? Ha nem mentek el a piacra... – a férfinak elcsuklott a hangja.

Elsietett a bankba, és nehéz szívvel kivette élete megtakarítását, százötvenezer dollárt. Ekkorra már sok szíriai foglalkozott azzal, hogy átsegítse honfitársait Törökországba. A fuvar tizenötezer dollárba került. A menekülteknek nincs alku. Amikor Ahmed és Dzsálal apja remegő ujjakkal leszámolta a sofőr markába a pénzt, több gránát robbant a piacon is.

Egy rozszant teherautó nyitott platóján, kemény deszkákon zötykölődtek a törökországi menekülttábor felé. Ahmed és Dzsálal apja az imaszőnyegét terítette gyermekei alá. A kicsinyek ülése így talán kényelmesebb lett, ámde a kavargó, még a padló résein is átszűrődő por ellen nem tudtak védekezni. Állandóan fuldokoltak, köhögtek, a bőrük viszketett, a szemük kivörösödött és könnyekben fürdött. Végtelennek tetszett az utazás. Nemegyszer kellett vesztegelniük, hogy elkerüljék a csapatmozgásokat, vagy mert lerobbant a kocsi. Szíria bővelkedett kopár hegyes tájakban, ám most a városok és falvak házainak többsége is kőomladékká vált. Amerre mentek, mélységes szomorúság lebegett körülöttük. És még szerencsésnek mondhatták magukat, mert az emberek többsége, nyomorúságos cókókját hurcolva gyalog menekült a halál elől. Végre megpillantották a tábor. Ahmed és Dzsálal szíve összeszorult a nyomorúságos, toldozott-foldozott sátrakból összerótt kényszerlakhely és a velük egykorú rongyos, piszkos gyermekek láttán, akik közül sokaknak hiányzott a fél karja vagy a lába.

Amint lekászálódtak a teherautóról, Ahmed és Dzsálal anyja érdeklődni kezdett a helyi viszonyok iránt:

– Hol az iskola?

– Nincs iskola – felelték.

– Hol a kórház?

– Nincs kórház.

– Hol a piac?

Minden sátor piac volt. Bármit be lehetett szerezni, akár Kalasnyikovot is a hozzá való lőszerrel. Csakhogy az élelmiszert, a gyógyszert és a ruhaneműt tízszeres felárral adták. Ahmed és Dzsálal apjának kétezer dollárt kellett fizetnie a használt sátorért, mert nem akart másokkal együtt szorongani. Mindenki a segélyszállítmányokat várta.

Végre érkezett is néhány teherautó. Ahmed és Dzsálal apja beállt a sorba. Hátulról meglökték. Az előtte álló, akinek nekiesett, könyökével gyomorszájba vágta, majd dühösen hátrafordult:

– Te mit keresel itt?

- Hogy-hogy mit? A segélyért jelentkezem.
- Az a mi segélyünk.
- Te nem is vagy táborlakó! – hördült fel másvalaki.
- Csak egy koszos jöttment – tette hozzá ingerülten egy harmadik férfi.
- Hogy én jöttment?

Kések villantak.

Ahmed és Dzsasal apja megszégyenülten eloldalgott.

- Azonnal indulunk tovább – mondta a feleségének.

Ám Dzsasal megbetegedett. Ahmed naphosszat ült az ágya mellet és együtt ölelték a mackót.

Az orvos – az első segítőkész ember, akivel a táborban találkoztak – alig kért pénzt a gyógyításért, ám a gyógyszerekre el kellett költeni ötezer dollárt. Élelmiszerre is elment ugyanannyi az eltelt hetek alatt.

Ahmed és Dzsasal apja kínlódva járt-kelt a táborban. Mivel a felnőttek nem álltak szóba vele, a „jöttmenttel”, a gyermekekkel próbált beszélgetni.

- Mióta vagy itt, fiú? – kérdezte.
- Én már itt születtem.

Az orvos tudott valakit, aki fejenként kétezer dollárért elviszi őket Görögországba a szokásos négyezer helyett. Ezúttal egy teherautó zárt rakterében kellett utazniuk. Ahmed és Dzsasal apjának kétezer dollárjába került, hogy amennyire lehet, kényelmessé tegye a kocsibelsőt.

A sofőr hirtelen kinyitotta az ajtót, és intett Ahmed és Dzsasal apjának:

- Gyorsan, siessen!
- Valami baj van?
- Átjöttünk a görög határon. Kérem a hátralévő nyolcezer dollárt.
- Összesen nyolcezerről volt szó!
- Azt nem velem beszélte meg.
- Gazember, egy centtel sem kap többet!
- Csak nem azt akarja, hogy a szerettei megfulladjanak a raktérben?

Fizetni kellett.

A görög hatóságok előtt nem kellett bujkálniuk. A helybéliek is igen szívélyesen fogadták őket, és mindent tizenötszörös felárral adtak el nekik. Csoportokban szállították őket a macedón határra, fejenként háromezer dollárért.

- Teremtőm, meddig utazunk még? – fakadt ki Ahmed és Dzsasal anyja.
- Addig, amíg el nem érünk a szabad világba – felelte az Isten helyett a férje.
- Szabad világ, létezik olyan?

– Igen. Ahmed és Dzsasal már ott fog felnőni.

Hanem a szabad világba való megérkezésig még át kellett utazni Macedónián és Szerbián.

– Csak a Balkánon jussunk keresztül – sóhajtottak a menekültek.

– Törökországon átvergődünk – vélekedtek mások. – Nagy baj már nem érhet bennünket.

Szerbia derekán érte őket villámcsapásként a hír, hogy Magyarországon agresszív menekültellenes kampányt folytat a kormány. Mindenfelé plakátok figyelmeztetik a magyarokat az őket fenyegető állítólagos veszélyekre, hogy az országba érkezők miatt elveszíthetik a munkájukat és a szociális juttatásaikat, egyáltalán súlyos veszélybe kerül a létbiztonságuk. Izgató kérdőívet küldtek ki minden lakosnak, hogy a látszatdemokrácia e legócskább propagandaeszközével igazolják a rezsim idegenellenességét. A terv bejött, csaknem egymillióan üdvözölték a kirekesztő politikát, még erőteljesebb fellépést sürgetve a betolakodók ellen, akiket a sajtóban ekkor már következetesen illegális bevándorlóknak neveztek.

Akkor hát merre? De a szállítók nem alkudtak. Ők a megállapodás szerint Röszkéig elviszik a menekülteket, majd azok ott kitalálják, hogyan tovább. Nem volt vita. Ekkor tudták meg, hogy Ausztriában ötven sorstársuk fulladt meg egy magyar teherautó zárt rakterében, akiket a sofőr magukra hagyott. Igen, csak ezektől a dögkeselyű szállítóktól szabaduljanak meg. Magyarországról végül is már gyalog mehetnek tovább az autópályákon vagy a vasúti síneken, nem szorulnak az ellenük hergelt emberek segítségére.

Röszkénél kordon fogadta a menekülteket. Hatalmas tömeg torlódott az akadálynak. A hevesebb vérűek nekirontottak, és elkezdtek szétbontani. Könnygáz volt a válasz. Ám a füstbombáknak alighanem már lejáratott a szavatossága, mert a támadók éppen csak köhögtek tőle egyet-kettőt, majd újult lendülettel vetették magukat az akadályra, heves kőzapot zúdítva a magyar rendőrökre. Ekkor vízágyúkat vetettek be ellenük.

Ahmed és Dzsasal apja az első sorokban harcolt. Világéletében békés ember volt, soha még csak meg sem legyintett senkit, ám a házuk lerombolása megtörte, az utazás szenvedései pedig végképp megkeserítették. A nagynyomású vízszugár visszavetette a társait, de őt nem. Egy jól célzott kődobással kiiktatta a vízágyú kezelőjét. Ekkor vette észre, hogy odaát erősítés érkezett. Ha nem párolog el, semmi jóra nem számíthat. És Ahmed és Dzsasal? Mi lesz velük?

A felesége és a gyermekei, mint a többi asszony a kicsinyeivel, a küzdők közelében maradt, hogyha netán meg lehetne indulni, egy percig se késlekedjenek. Pillanatnyi tűzszünet alakult ki, mialatt a tüntetők kifújták magukat, odaát az új alakulatok pedig felfejlődtek. Ahmed és Dzsasal apja hirtelen elhatározással felkapta a gyermekeit, majd odaszaladt velük a kordonhoz és átdobta őket a határ túloldalára. Dzsasal kezéből kirepült a mackó, és egyenesen az édesanyja lába elé esett.

– Mit tettél? – támadt a férjének tíz körömmel az asszony.

– Átdobtam őket a szabad világba.

– Miért?

– Minden pénzünk elfogyott.

– Na és? Majd dolgozni fogunk.

– Az ellenünk dühített országban, rabszolgaként? Nekünk már nincsen otthonunk, sem jövőnk. De az árvákat minden társadalom felkarolja.

Az asszony felvonított, mint az anyafarkas:

– Ahmed! Dzsalam!

Majd a lába előtt heverő plüssmackóra pillantott.

– Teremtő, nekem már csak ez maradt a gyermekeimből.

Felvette, megcsókolta, megölelte és könnyében megfüröszttötte a mackót, majd – kebléről heves mozdulattal lefejtve – áthajította azt is Ahmed és Dzsalam után a szabad világba.

Húrok

Ballai László: Leszek Mozdzer koncertje

„Amikor nem tudod, hogy a szólista hol jár a témában, az a dzsessz!” – mondta nekem régen egy öreg trombitás. És ez igaz Leszek Mozdzer Chopin-játékára. Igen, a Chopin-játék nem elírás, és a lengyel zongorista valóban dzsesszt játszik.

A Bartók rádió *Notturmo* című műsorában hallottam először Mozdzertől egy Chopin-improvizációt. Nem akartam hinni a fülemnek. Persze szó sem volt arról, hogy a zongora poétájának inkarnációját ismertem volna fel, és arról sem, hogy a művész tökéletes technikájú improvizációja ejtett volna ámulatba. A Chopin dzsessz-kölcsönzésektől ugyanis eleve óckodom. Hiszen az a szokás, hogy eljártsszák a témát úgy, amint az a kottában szerepel, majd különféle variációkkal bárzenévé züllesztik a halhatatlan dallamokat. Mozdzer ellenben dzsessz-hangütéssel kezd, majd játéka során egyszer csak megérkezik Chopinhez és hagyja, hogy ő vezesse a kezét, és a mester így tesz, hiszen ez a létező világ csak zene, semmi más. És együtt álmodik Mozdzerrel, akinek az az ars poétikája, hogy a dzsessz nem stílus.

2015. október 1-én hát nagy várakozással mentem el Leszek Mozdzernek a Zeneakadémia Solti Termében adott koncertjére, amelyen improvizációkat játszott Komeda, Lutoslawski, Chopin, Bach és Prokofjev dallamaira.

Korábbi virtuozitását Mozdzer a zongorapreparálással fejlesztette tovább. Cage működése óta e módszer nem számít újdonságnak. Ám a művészek általában a játék előtt, időben „becsomagolják” a húrokat, illetve elhelyezik közöttük speciális eszközeiket. Mozdzer ellenben a szám kellős közepén, miközben egyik kezével szakadatlanul játssza a dallamot, a másikkal képes láncot hajítani a páncéltőkére, és pontosan átszabályozni vele a kívánt húrokat. Egyik improvizációjában káprázatos hangzást ért el azzal, hogy a bal kéz kontinuója csembalóhangon szólt, ám ugyanabban a magasságban, mint a jobb kéz dallama.

Chopin-improvizációjában ugyanakkor öncélúnak – és kissé fülsértőnek – éreztem a zongora szitárszerű berezonáltatását.

Mozdzer voltaképpen a saját ars poétikáját foglalta össze abban a – talán a koncert csúcspontját jelentő – rögtönzésben, amikor eljátszott egy bachi alaphangsort, majd e harmóniavilágban elhelyezte a dzsesszt, anélkül, hogy egyetlen dallamot is idézett volna a zeneszerzés fejedelmétől. Ennek azután a fordítottját is megcsinálta, amikor egy Bach-témát a legnagyobb természetességgel alakított dzsesszé, illetve a saját világává, ahová abban a pillanatban megérkezik, amikor leültetik egy zongora elé. Mozdzer világába és senki máséba a dzsessz nagyjai közül, akihez általában mérni szokták. Az igazi tehetség csak önmagára hasonlít.

Nándi Mihály: Az „igazi cross over”

Mindig nagy érdeklődéssel hallgatom a Bartók rádió *Az igazi cross over* című, igen tanulságos műsorát. A legfőbb tanulságság az, hogy voltaképpen minden zene cross over, így Baché, Mozarté és Bartóké is.

De mi is az a cross over? Legszívesebben csalamádénak fordítanám. Ám abban az apróra vágott káposzta, hagyma, zöldparadicsom, paprika és uborka az érlelés folyamán elnyer egy bizonyos, csakis a csalamádéra jellemző ízharmoniót. Persze van rossz csalamádé is, amelybe az egyik összetevőből kevés jutott, a másiktól pedig sok, vagy ráömlött az ecet, esetleg hiányzik belőle a só, azért még az is ehető. Ám létezik olyan csalamádé is, amely soha nem tud megérni, csak megromlani, mert összevissza hajigálták bele az anyagokat – ilyen a cross over.

Na mármost az „igazi cross over” felülmúlhatatlan ethosza a zenei határok átlépése. Mintha ezeket a határokat komor, tényersapkás határőrök vigyáznák súlyban tartott puskákkal, akikkel nem lehet megalkudni, csak életre-halálra megküzdeni. A győztes igazi cross overesek azután az ítéletnapig keresztezhetik a klasszikus zenét a népzenevel, a dzsesszel, a rockkal, a flamencóval, a poppal és bármivel. A lényeg a felszabadulás.

Az „igazi cross over” legizgalmasabb produktuma Magyarországon a „revival” mozgalom, amely nem egyébre vállalkozott, mint a Bartók és Kodály által gyűjtött és a legmagasabb zenei színvonalon hangszerelt – és sokunk fülében a legkiválóbb magyar kórusok előadásában csengő – népdalokat abban a formában, és olyan hamisan megszólaltatni, mint ahogy azok az archív felvételekről hallhatók. E mozgalom zászlóvivője, Sebő Ferenc és társai minden lehetséges politikai támogatást megkaptak, tehát csupán idő kérdése, hogy a szigorúan hamisan éneklendő népi dalok eredeti kontextusát is helyreállítsák, vagyis hogy minden legény kaszát kapjon a kezébe, és minden leány rokkát, és csak a fonóban találkozhatnak az öregasszonyok felügyelete mellett.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2015 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!